

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

Příčiny umístování dětí do náhradní výchovy

Bakalářská práce

Autor: Denisa Doležalová

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Vedoucí práce: prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.

Oponent práce: PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.

Hradec Králové

2021

Zadání bakalářské práce

Autor:	Denisa Doležalová
Studium:	P18P0079
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální patologie a prevence
Název bakalářské práce:	Příčiny umístování dětí do náhradní výchovy
Název bakalářské práce AJ:	Causes of placing children in alternative care

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá problematikou umístování dětí do náhradní péče. V teoretické části se práce zaměřuje na vymezení forem náhradní rodinné péče a ústavní péče a objasňuje základní terminologii tématu. Praktická část bakalářské práce obsahuje výzkumné šetření, jehož cílem bude zjistit jaké jsou příčiny umístování dětí do náhradní rodinné péče, respektive proč děti nemohou vyrůstat v biologické rodině. Praktická část bude mít podobu kvalitativního výzkumu, ve kterém cílovou skupinou budou dospělí, konkrétně vychovatelé z dětských domovů, pěstouni nebo adoptivní rodiče.

ARCHEROVÁ, Caroline. Dítě v náhradní rodině. 1. vyd., Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-578-4

DUNOVSKÝ, Jiří. Dítě a poruchy rodiny. 1. vyd., Praha: Avicenum, 1986, 08-040-86

MATĚJČEK, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, ISBN 80-85282-83-6

MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 1. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, ISBN 80-901424-7-8

ŠKOVIERA, Albín. Dilemata náhradní výchovy. 1. vyd., Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-318-5

Garantující pracoviště:	Ústav sociálních studií, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.
Oponent:	PhDr. Josef Kasal, MBA, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	20.2.2020

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své bakalářské práce, panu prof. PhDr. Blahoslavu Krausovi, CSc., za jeho cenné rady, vstřícný přístup a pomoc při zpracování vybraného tématu. Také děkuji všem účastníkům výzkumného šetření za jejich ochotu a vstřícnost podílet se na této práci.

Anotace

DOLEŽALOVÁ, Denisa. *Příčiny umístování dětí do náhradní výchovy*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 59 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá příčinami umístování dětí do náhradní výchovy, konkrétně do ústavní výchovy a do náhradní rodinné péče. Práce se skládá celkem ze čtyř kapitol, z čehož první tři kapitoly v sobě zahrnují informace z prostudovaných odborných zdrojů. Čtvrtá kapitola se věnuje přímo vlastnímu výzkumnému šetření. Teoretická část bakalářské práce je věnována tématům jako je rodina a její funkce, dítě v rodině, náhradní rodinná péče, její historie a formy a také náhradní ústavní výchově, její historii a formám. Empirická část práce formou kvalitativního výzkumného šetření zkoumá, z jakých důvodů jsou děti umístovány do náhradní výchovy, respektive odebrány z biologických rodin. Příčiny umístování dětí do náhradní výchovy a situace v biologické rodině byly zkoumány prostřednictvím pracovníků v ústavní výchově, dále také prostřednictvím náhradních rodičů. Informace od respondentů byly zjišťovány formou polostrukturovaných rozhovorů. Cílem bakalářské práce je zjištění příčin umístování dětí do náhradní výchovy, tedy do náhradní ústavní výchovy a také do náhradní rodinné péče.

Klíčová slova: dítě, náhradní rodinná péče, rodiče, rodina, příčiny, ústavní výchova

Annotation

DOLEŽALOVÁ, Denisa. Causes of placing children in alternative care. Hradec Králové: Faculty of Education. University of Hradec Králové, 2021, 59 pp. Bachelor Thesis.

The work focuses on a total of four chapters, of which the first three chapters include information studied from the professional sources and materials the author has utilized in this work. The fourth chapter deals directly with the research itself. The theoretical part of the bachelor thesis is devoted to topics such as the family and its functions, the child in the family, substitute family care, its history and forms, as well as substitute institutional education, its history and forms. The empirical part of the work, in the form of a qualitative research survey, examines the reasons why children are placed from alternative education, or taken from biological families. The causes of placing children in foster care and the situation in the biological family were investigated through staff in substitute institutional care and through foster parents. Information from respondents was obtained in the form of semi-structured interviews. The aim of the bachelor's thesis is to find out the causes of placing children in alternative custody/care.

Keywords: causes, child, family, family care, institutional care, substitute family care

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce prof. PhDr. Blahoslava Krause, CSc. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Doležalová Denisa

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, disertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Obsah

Úvod	9
1 Rodina	10
1.1 Funkce rodiny	12
1.2 Poruchy funkce rodiny	14
1.3 Typologie rodin.....	15
1.4 Dítě v rodině	18
2 Náhradní rodinná péče.....	22
2.1 Historie náhradní rodinné péče	24
2.2 Formy náhradní rodinné péče	25
3 Náhradní ústavní výchova.....	32
3.1 Historie náhradní ústavní výchovy	34
3.2 Formy ústavní výchovy	35
4 Výzkumné šetření zaměřené na příčiny umíst'ování dětí do náhradní výchovy .	39
4.1 Cíl výzkumného šetření	39
4.2 Zvolený druh výzkumu a použitá metoda.....	39
4.3 Výzkumný vzorek.....	41
4.4 Průběh vlastního výzkumného šetření	42
4.5 Prezentace jednotlivých případových studií	44
4.5.1 Případové studie dětí umístěných do ústavní výchovy	44
4.5.2 Případové studie dětí umístěných do náhradní rodinné péče.....	48
4.6 Shrnutí a analýza výsledků výzkumu	52
Závěr	54
Seznam použitých zdrojů	57

Úvod

Rodina je systém, který se skládá z rodičů a dětí. Někdy se ale stane, že dítě nevyrostá v rodině, do které se narodilo. Motivem pro psaní bakalářské práce právě na toto téma byl vlastní zájem o problematiku náhradní péče o děti. Dále také mé blízké okolí, které zahrnuje velké množství lidí pracujících v ústavních zařízeních, či vychovávajících děti v rámci pěstounské či adoptivní péče. Dalším motivujícím prvkem pro napsání této práce je právě aktuálnost tohoto tématu. S náhradní péčí o dítě, ať už rodinnou či ústavní, se setkáváme v každodenním životě. Většina z nás jistě zná někoho, kdo s náhradní péčí o dítě má nějakou zkušenost. Také média tuto problematiku často zmiňují, v televizi toto téma rozhodně vidíme v seriálech a filmech. A je spousta dalších míst, kde se s touto problematikou můžeme setkat.

V bakalářské práci jsou definovány pojmy, které jsou pro tuto práci stěžejní. Mezi ně patří rodina, která se nachází v první kapitole, ta dále obsahuje funkce rodiny, možné poruchy funkcí rodin a dále typologii rodin. Tato kapitola také okrajově nastiňuje pojem dítě. Druhá kapitola se zabývá definicí a rozdělením pojmu náhradní péče o dítě, ve kterém se skrývají dvě velké kapitoly, a to náhradní rodinná péče a také výchova ústavní. Tato kapitola představuje základní dělení a definici těchto pojmů a úvod do problematiky. Ve třetí kapitole se nachází popis náhradní rodinné péče, její historie a forem, mezi které patří pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, osvojení, poručenství s péčí a svěření dítěte do péče jiné osoby. Poslední kapitola s názvem náhradní ústavní výchova v sobě zahrnuje popis náhradní ústavní výchovy, její historie a forem, mezi které můžeme zařadit dětský domov, dětský domov se školou, diagnostický ústav a výchovný ústav. Cílem bakalářské práce je zjistit prostřednictvím pracovníků pracujících v ústavní výchově či náhradních rodičů, z jakých důvodů jsou děti umisťovány do forem náhradní péče. Konkrétně jaké jsou ty konkrétní problémy v rodinách, kvůli kterým dítě nemůže být členem své biologické rodiny. Dle mého názoru je problematika náhradní péče o dítě velmi důležitá, pro mne i velmi zajímavá. Myslím si, že každé dítě by mělo vyrůstat v plnohodnotné rodině. Dětství je totiž obdobím, ve kterém se vytváří a formuje osobnost člověka na celý život. A to, co se dítěti stane v dětství, si také bude nejspíše celý život pamatovat a v nějakých formách ho tyto události budou provázet celým zbytkem života.

1 Rodina

Pojem rodina známe určitě všichni, a dokážeme si pod ním mnoho skutečností představit. Každý z nás je součástí nějaké rodiny. Často si pod pojmem rodina představujeme pouze tu rodinu naši vlastní. Rodina je ale vlastně pojem, na který nahlíží každý z nás a také každý jeden vědecký obor trochu odlišněji. S tímto pojmem se můžeme setkat například v psychologii, ekonomii, právu, sociologii či pedagogice a v mnoha dalších.

Tato kapitola se zabývá definováním pojmu rodina dle různých autorů, v podkapitolách dále také typologií rodin, funkcí rodiny a jejich možnými poruchami. Nedílnou součástí rodiny je dítě, kterému se také věnuje jedna z podkapitol.

Sociologický slovník uvádí, že rodina je: „*forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Další znaky toho, co je rodina, jsou sociokulturně podmíněny. Patří k nim společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii, společná produkce a konzumování statků a tak dále.*“ (Jandourek, 2007)

Psychologický slovník definuje rodinu jako: „*skupinu lidí, spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí*“. (Hartl, Hartlová, 2000) Dříve bylo jedním z hlavních znaků rodiny manželství, dnes manželských svazků ale ubývá, pro mnoho lidí je manželství téměř bezcenné, a dokáží společně žít a fungovat jako klasická rodina i bez svatby.

Jak uvádí Průcha, Walterová a Mareš v pedagogickém slovníku, rodina je nejstarší společenskou institucí, která vytváří pro jedince určité emocionální klima a formuje mezilidské vztahy, hodnoty, postoje a také základy etiky a životního stylu. Současné pojetí chápe rodinu jako sociální skupiny či společenství, které žijí ve svém vlastním prostoru – domově uspokojujícím potřeby, poskytujícím péči a také základní jistoty dětem. (Průcha, Walterová, Mareš, 2008) Toto rodinné klima, které je svými specifickými rysy odlišné od klimat v jiných institucích, má velký vliv na psychický stav členů rodiny, především na utvářející se osobnost dítěte.

V rodině probíhá jeden velmi důležitý proces utváření osobnosti člověka a tím je socializace. Primární socializace – první kontakt dítěte se společností a s kulturou. „*Rodina tím, jak se s dítětem jedná, jaké k němu zaujímá postoje, jakou vytváří oporu pro jeho vývoj, jakou citlivostí je zahrnuje, mu zprostředkovává zvládnání základních vzorců sociokulturního chování a myšlení. A díky nim dítě rozvíjí své vztahy k sobě samému, druhým lidem, širšímu sociálnímu okolí, k věcem a úkolům.*“ (Helus, 2007).

Po primární socializaci následuje socializace sekundární, ve které hraje důležitou roli škola. Promítají se zde ale pozitivní i negativní efekty rodinného prostředí. (Helus, 2007)

Nejstarší lidskou společenskou institucí je již po dlouhou dobu zajisté rodina. Vznikla v dávných dobách, kdy se člověk ještě vůbec nepodobal takovému, kterého známe dnes. Vznikla nejen z lidského pudu pohlavního, který vede k plození a rozmnožování konkrétního živočišného druhu, ale především z nutkání vlastní potomky chránit, vzdělávat, učit je novým věcem a připravovat na budoucí vlastní samostatný život. (Matějček, 1994)

Ve skupinách často vznikají mezi jednotlivými členy vztahy a rodina je charakteristická tím, že zde vznikají velmi hluboké a trvalé vztahy a city mezi dětmi a rodiči, případně těmi, kteří stojí na místě rodičů. (Matějček, 1994)

Současnou rodinu lze definovat jako institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, ve kterém existují manželské, rodičovské nebo příbuzenské vazby. Základem rodiny je ve všech společnostech pár ženy a muže, to znamená některá z forem manželství či partnerství, výchozím znakem každé z rodin je také existence minimálně jednoho dítěte bez ohledu na jeho věk. Za rodinu tedy můžeme považovat partnerský svazek osob opačného pohlaví, který má trvalejší ráz, anebo také příbuzenství. (Kraus et al., 2001) Rodina se v současnosti objevuje dle mého názoru i v jiných podobách. Základem rodiny nemusí vždy nutně být pár ženy a muže. Za rodinu můžeme považovat i pár stejného pohlaví, který může vychovávat dítě. Fenomén stejnopohlavních rodičů a jejich práv se v dnešní době velmi rozmáhá a řeší.

Rodinu lze také chápat jako systém, jak uvádí Matějček. Části systému rodiny nejsou jednotliví členové sami o sobě, ale právě členové ve vzájemných vztazích a interakcích. Chování každého jednotlivce ovlivňuje všechny ostatní členy. Radost, ale také problém jednoho člena, se tím pádem projeví ve funkci celého rodinného systému. (Matějček, 1992) Každý z nás je tedy malou součástí velkého celku, který ale i tato malá součást může jakýmkoliv způsobem zásadně ovlivnit.

Matoušek tvrdí, že „rodina existuje proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti. Kromě toho, že je rodina biologicky významná pro udržení lidstva, je také základní jednotkou každé lidské společnosti.“ (Matoušek, 2003)

Vágnerová na rodinu ale pohlíží také z opačné strany a to tak, že pokud je rodina nějakým způsobem dysfunkční, některé z životně důležitých potřeb členů rodiny zůstanou neuspokojeny a tím pádem se pro ně rodina může stát spíše zdrojem zátěže než spokojenosti a pohodlí. V případě, že se jedná o dítě a jeho osobnost se teprve vyvíjí, mohou mu v budoucnosti některé významné zkušenosti scházet, či jeho další vývoj může být ohrožen různými negativními vlivy, které v této rodině probíhaly. (Vágnerová, 2008) Tento pohled od Vágnerové je pro problematiku náhradní péče o dítě velmi přínosný. Je dobré poukázat na to, že v některých případech musíme analyzovat rodinu také v této negativní rovině a nahlížet na ni i z druhé strany.

1.1 Funkce rodiny

Tak jako každý systém má nějaké úkoly a funkce, tak i rodina má za úkol plnit své funkce, které jsou pro její členy velmi důležité a kterými se vyznačuje systém právě rodiny. Rodina hraje totiž důležitou úlohu v dětském životě. Aby byl dítěti zajištěn zdravý vývoj, měla by ho rodina mít ráda, pečovat a starat se o něho, poskytovat pocit bezpečí a klidu a mnoho dalšího.

Rodina ve své podstatě musí zajišťovat mnoho činností. Hmotně zabezpečuje své členy, pečuje o jejich zdraví, stravu a kulturní dědictví, učí je lidským postojům, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce biologická a také kulturní. (Kraus et. al, 2001)

Kraus (2008) rozlišuje šest základních funkcí rodiny:

Funkce biologicko-reprodukční je velmi důležitá pro naplňování lidských potřeb sexuálních a biologických a také pro pokračování ve svém rodu. Biologicko-reprodukční funkce je důležitá pro udržení lidstva a společnosti. Z tohoto důvodu je tato funkce nenahraditelná a právem jednou z hlavních funkcí rodiny. Je zřízena celá řada sociálních opatření ohledně péče o rodinu, do kterých stát zasahuje z toho důvodu, že je v zájmu společnosti a státu skutečnost, aby se rodil naplňující počet dětí. Stát také z tohoto důvodu finančně podporuje rodiče dětí. (Kraus, 2008) Děti se často také rodí mimo vlastní rodinu, například v případech rodin s dětmi nevlastními, umělého oplodnění či nechtěným otěhotněním následkem nevěry.

Zajištění hygienických, biologických a zdravotních potřeb veškerých členů rodiny nalezneme ve **funkci ochranné** (zabezpečovací nebo také pečovatelské). Dnešní rodina čím dál víc přebírá roli nemocnic či domovů seniorů, a to tím způsobem, že se pacienti, pokud je to možné, čím dál více propouštějí do domácí léčby a také se o nemohoucí seniory více stará rodina. (Kraus, 2008) Léčba nemocných lidí v domácím prostředí je rozhodně prospěšná pro jejich zdravotní a psychický stav. Cítí se totiž lépe doma než v cizím, resp. nemocničním prostředí.

Funkce sociálně-ekonomická: „rodina je chápána jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. Její členové se zapojují do výrobní i nevýrobní sféry v rámci výkonu určitého povolání a současně se rodina sama stává významným spotřebitelem, na němž je závislý trh.“ Dnes existuje množství rodin, které jsou samostatnými ekonomickými jednotkami a to rodiny s rodinnými podniky. (Kraus, 2008)

Rodina je v lidském životě první skupinou, ve které se jedinec učí adaptaci na společenský život, osvojování návyků a vzorců chování ve společnosti. Vzorce chování a postoje, které se jedinec učí v rodině, používá a chová se dle nich celý život. Můžeme tedy hovořit o funkci **socializačně-výchovné**. Hlavní úlohou rodiny je také příprava dětí na vstup do praktického samostatného života. Rozhodně ale nepůsobí pouze rodiče, či prarodiče na potomky, nýbrž také mladí lidé vzdělávají a učí starší generaci například práci se sociálními sítěmi, chytrými telefony, tablety a podobnými vymoženostmi. (Kraus, 2008)

Rodiče se často tuto funkci snaží přenechávat institucím jako jsou škola, zájmové kroužky apod. Existuje mnoho rodin, které se výchovou dítěte nezabývají tolik a uplatňují ve výchově svého dítěte styl liberální.

Rekreační funkce rodiny zahrnuje zábavu a společné aktivity členů, které jsou pro rodinu významné a pro děti jsou důležité. Jak dokáže rodina tuto funkci plnit, můžeme zjistit například tím, jak dlouho a jakým způsobem spolu rodina tráví volný čas. Tato funkce má velký vliv na psychický život jedinců. (Kraus, 2008) Společné trávení volného času ale neznamená pobyt každého člena rodiny na vlastním chytrém telefonu. Takto strávený čas není většinou pro rodinu prospěšný.

Poslední funkcí, která není zastupitelná ničím a je zásadní, se nazývá **funkce emocionální**. „*Žádná jiná instituce nedokáže totiž vytvořit podobné a tak potřebné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty, a tak podstata a smysl nemohou být nikdy proměněny.*“ (Kraus, 2008) Tato funkce se z jistých důvodů bohužel nevyskytuje v zařízeních pro ústavní výchovu v takové míře, jako v rodinách. Vychovatelé se často starají o mnoho dětí, a proto se nemohou vytvořit tak pevné citové vazby, jako v rodinách mezi jejich členy.

1.2 Poruchy funkce rodiny

Tak jako každý systém může mít nějakou vadu, tak i rodina bývá místem, kde se vyskytují problémy. Bohužel téměř nic není dokonalé a bezchybné, ani rodina. Dunovský ve své publikaci popisuje čtyři poruchy funkce rodiny.

a) porucha biologicko-reprodukční funkce

Porucha této funkce je charakteristická tím, že se v rodině z různých důvodů děti nerodí, či se rodí postižené. Často je důvodem nezodpovědné rození dětí do nepříznivých podmínek či rodiče, kterým jejich zdravotní stav nedovoluje mít děti a oni se i přesto o dítě snaží. Dalším důvodem je neplodnost, která může být také způsobena různými vlivy a tím pádem se nerodí tolik dětí, kolik by se rodit přirozeně mělo.

b) porucha sociálně-ekonomické funkce

Selhání rodiny v oblasti sociálně-ekonomické funkce vychází z problému toho, že se rodiče nemohou či nechtějí účastnit výrobního procesu společnosti a tím pádem peněžně zabezpečit sebe a svoji rodinu.

V naší zemi se tato porucha funkce rodiny vyskytuje v mírném měřítku. Často je způsobena některými patologickými osobnostními rysy jako je například mentální retardace rodičů, psychická anomálie rodičů, alkoholismus, drogy a delikvence. Členové rodiny poté strádají v mnoha oblastech jako je sociální život, zdraví, hygiena a podobně.

c) porucha emocionální funkce

Emocionální funkce rodiny je velmi zásadní a při narušení této funkce často členové rodiny velmi strádají. Někdy se totiž děti rodí nezodpovědným či ještě nepřipraveným rodičům. Poruchy emocionality vychází z rodinných poruch. Klidná a vyrovnaná rodinná atmosféra je narušena rozvratem, rozchodem rodičů, nedostatečným zájmem rodičů, týráním, zneužíváním či osířením dítěte. Proces socializace dítěte je při poruše této funkce často vážně ohrožen.

d) porucha socializačně-výchovné funkce

Další z velmi důležitých funkcí rodin – socializačně-výchovná může být také narušena ze třech důvodů. Prvním důvodem je ten, že se rodiče nemohou starat o dítě (katastrofy, války, nezaměstnanost, nemoc, velký počet dětí, smrt rodičů, onemocnění). Druhý důvod můžeme spatřovat v tom, že se rodiče o dítě starat nedovedou. Příčiny lze hledat v rodinném systému, či u jedinců samotných. Rodiče nejsou schopni zabezpečit dítěti zdravý vývoj a uspokojit základní potřeby, a to často z důvodu nezralosti. Posledním důvodem je ten, že se rodiče o dítě starat zkrátka nechtějí. Příčinou zde bývá například porucha osobnosti rodičů, psychopatie. Zájem o děti ze strany rodičů se tu nevyskytuje. (Dunovský, 1986)

1.3 Typologie rodin

Každý jedinec je součástí některé z rodin – ať už rodiny, do které se on sám narodil či rodiny, kterou založil. Ne každá rodina je totožná, existuje mnoho různých podob rodin, se kterými se můžeme setkat. Tato podkapitola se zabývá popsáním některých typů rodin. Typologie rodin je široké téma a já jsem si vybrala pouze pár vybraných typů rodin, které se mi zdály zajímavé a důležité.

Charakteristickým znakem pro československé rodiny před lety byl fakt, že se jednalo většinou o manželskou rodinu. Společenskou normou společného života dvou partnerů muselo být uzavření manželství. Dnešní – moderní rodina, která je tvořena párem rodičů a dětmi, bývá nazývána rodinou nukleární. Rodina, která je rozšířena mimo rodiče a děti dále blízkými příbuznými (prarodiči, strýci, tetami, bratřenci, apod.), se nazývá rozšířená. Je možné také rozlišit typ rodiny, ve které jedinec vyrůstal a byl vychováván – rodina orientační, anebo rodina, kterou jedinec sám zakládá – rodina prokreační. (Kraus et al. 2001) Většina z nás tedy v životě bude členem více než jedné rodiny. Nejdříve jsme členem rodiny orientační a v průběhu života mnozí z nás budou členem své prokreační rodiny.

Dle míry plnění svých funkcí můžeme popsat tři typy rodin. Prvním typem, kdy rodina plní přiměřeně všechny své funkce, je rodina funkční. Pokud občas dochází k poruchám plnění jedné či několika různých funkcí, které ale nenarušují výrazněji život rodiny a neovlivňují zásadně negativně vývoj dítěte, můžeme hovořit o rodině afunkční. Ve chvíli, kdy dochází k vážným poruchám a vnitřnímu rozpadu rodiny a je zásadně narušena socializace dítěte, mluvíme o rodině dysfunkční. (Kraus et al. 2001)

O typologii rodin dle jejich funkčnosti se zmiňuje také Helus a zmiňuje tyto typy rodin:

- Nezralá rodina: rodiče, kteří přivedou na svět dítě, jsou natolik nezralí a nezkušení na to, aby mohli být dobrými a spolehlivými rodiči ve všech žádoucích funkcích. V tomto typu rodin očekávání dítěte rodiče často nepříjemně překvapí a dítě je na světě nechtěné, s pocitem rodičů, že je vede do slepé ulice, ze které již nebude možnost odejít. V průběhu let se přístup k dítěti upravuje, ale nezralost a smíšený vztah k dítěti a nejisté postavení do role rodičů trvá. Nezralost se může projevat v různých podobách – nezralost v oblasti životních hodnot, životního způsobu, zkušeností, či citů a vztahů.
- Přetížená rodina: u dětí z přetížených rodin se často ve školním prostředí setkáváme s výukovými či výchovnými problémy. Rodiče dítě milují, o výchovu mají zájem a zralí na výchovu jsou také. Dítě však strádá v uspokojování potřeb pro něho důležitých. Problémem v těchto rodinách je přetíženost matky, otce či obou rodičů, která se projeví ve způsobu soužití a snižuje psychologickou funkčnost rodiny vzhledem k dítěti. Přetížení je stav, který se u každého člověka projeví jinak.

Některý člověk vydrží spoustu zátěže a přetížený není – nebo naopak – někteří jedinci snesou pouze hodně málo. Přetíženost rodiny se vyskytuje v různých oblastech: přetíženost konflikty, narozením dalšího dítěte, starostmi, nemocemi, citovým strádáním či také ekonomickými problémy.

- Ambiciózní rodina: děti jsou velkoryse obdarovávány, v rodině jsou dominantními cíli kariéra, zaměstnání, úspěchy ve studiu, vynikání v zájmových aktivitách, nadprůměrné příjmy, velmi vysoký materiální standard. Děti často mají mnoho drahých věcí, ale strádají v základních lidských potřebách, jako jsou láska, soucit, solidarita, jistota, zájem. *„Rodiče jsou nadměrně pohlcováni potřebami, vážoucími se k jejich vlastnímu uplatnění, vzestupu, seberealizaci – na úkor rozvoje osobnosti jejich dětí“.*
- Perfekcionistická rodina: rodiče staví své potomky do nátlakových situací, kdy musí podávat velmi vysoké výkony, skvělé výsledky a také být vždy nejlepšími ze všech a nejlépe ve všem. Dítě se často dostává do rozporu s jeho schopnostmi i zájmy a dostává se také do stavu permanentní zátěže. Mezi přidruženými problémy se vyskytuje strach, vyčerpání, úzkost, špatný vztah mezi rodiči a dítětem, výčitky, zklamání, nízká sebedůvěra a sebevědomí.
- Autoritářská rodina: *„vztahy k dítěti/mladistvému jsou omezeny na ustavičné přikazování a zakazování, „dirigování“, aniž je přihlíženo k potřebě dítěte také se samostatně rozhodovat a nést zodpovědnost; projevovat svou spontaneitu; být bráno v úvahu se svými názory a zájmy; pociťovat určitou míru osobní autonomie.“* V tomto typu rodiny se často pro motivaci užívají tresty ať už psychické (zesměšnění, ponižování, odmítání lásky, zavrhování) či fyzické (bití). U dítěte poté přichází potlačení touhy seberozvoje osobnosti, sílí agresivní tendence, jako ničení předmětů či vybíjení si zlosti na slabších dětech. Dle mého mínění sílí také motivace k autoagresi, děti často nevědí, co se životem, který se jim hroutí. Problematika sebepoškozování je u dětí a dospívajících velmi rozšířený jev, nímž by se měli rodiče zabývat. Mnohdy rodiče ani netuší, že motivací k sebepoškozování dětí může být například tento typ rodiny.
- Rozmazlující (protekcionistická) rodina: typickým znakem zde je dítěti vždycky vyhovět a také mu dávat za pravdu, respektovat ho a dělat to, co si dítě přeje. Protekcionismus může být útočný: ten se vyznačuje tím, že rodiče útočně vystupují na ochranu svého potomka vždy, kdy skutečnosti neprobíhají

jednoznačně v prospěch dítěte. Typickou situací je, když rodiče řeší s učitelkou ve škole údajné „zasednutí“ na jejich dítě. Další forma protekcionismu je takzvaně soucítící, kdy rodiče trpí společně s dětmi, mají společné nepřátele a dítě v tomto případě nedokáže znovuobnovit pozitivní vztah s osobou, se kterou proběhl nějaký konflikt. Služebný protekcionismus je posledním typem, role rodičů a dětí jsou jaksí pozměněny, rodiče děti poslouchají a podřizují se všem jeho požadavkům, dítě ovládá rodiče.

- Rodina nadměrně liberální a improvizující: dítěti zde chybí řád a program. Nevyskytují se zde konkrétní výchovné cíle a argumentuje se tím, že pro dítě samotné bude nejlepší, když si bude samo volit to, co mu nejlépe prospěje. Ve výchově chybí jakési hranice v chování a také v přístupu ke škole a školním povinnostem.
- Odkládající rodina: potomek je často svěřován známým či příbuzným vždy, když je to možné, tím pádem si dítě není vědomo, kde je vlastně to silné rodinné zázemí. Často se zde vyskytuje riziko vzniku deprivčního syndromu z důvodu, že dítě má vztah ke všem těmto příbuzným, kteří se o něho střídavě starají. Ale ani u jednoho z nich se nejedná o pravý vztah a tu pravou osobu, ke které dítě vlastně patří.
- Disociovaná rodina je charakteristická vážným narušením zásadních vztahů, které jsou důležité pro psychologickou funkci rodinného prostředí. Mohou být narušeny vnější vztahy rodiny – izolovanost od okolí, konflikty s okolím, omezení kontaktů a též vnitřní vztahy. Narušením vnitřních vztahů (Helus, 2007)

1.4 Dítě v rodině

Pojem dítě je také nutné pro moji práci alespoň okrajově definovat. Je zjevné, že definic existuje mnoho. Například Hartl a Hartlová v Psychologickém slovníku definují dítě jako lidského jedince v období od jeho narození až do dovršení jeho patnáctého roku života. (Hartl, Hartlová, 2000)

Dle Úmluvy o právech dítěte – „*dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na něj vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*“ (Úmluva o právech dítěte, 1991, online)

Sociologický slovník pojednává o pojmu dětství: „*první úsek sociálního vývoje člověka, počínajícím narozením a ukončený podle tradičního pojetí v sedmém roce života. Biologicky končí dětství pubertou, sociálně možností vlastního odpovědného života. Právně jsou mezníky patnáctý, resp. osmnáctý rok života.*“ (Jandourek, 2007) Tyto pomyslné mezníky mezi patnáctým a osmnáctým rokem života můžeme v praxi vidět například v rozdílu trestní odpovědnosti u dětí a mladistvých.

Pedagogický slovník na dítě nahlíží takto: „*dítě je lidský jedinec v životní fázi od narození do období adolescence. Podle některých pojetí je za dítě považován i jedinec před narozením, tj. v prenatálním období vývoje člověka.*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2008)

Podle Matějčka (1994) je dítě stále se vyvíjející lidskou bytostí, která svým rodičům vytváří pocity a chvíle radosti, ale i zklamání. Sdílí společně s rodiči vlastní život. (Matějček, 1994) Pro každého jedince, který se stane rodičem, je narození dítěte velkou životní změnou. Do dospělosti dítěte totiž rodič musí svůj život orientovat zejména na potřeby svého dítěte.

Schelleová nahlíží na tento pojem ze strany kriminality mládeže a rozděluje jedince mladší patnácti let, takzvané nedospělce a jedince, které můžeme nazývat mladistvými a ti jsou ve věku patnácti až osmnácti let. (Schelleová, 2004)

Dle Čápa (1997) je rodina pro dítě prvotním činitelem, který uspokojuje jeho potřeby a přináší pravidla a stres. Vliv rodiny na dětského jedince může být pozitivní, ale také negativní. Negativní působení rodiny se může vyskytovat například ve formě zanedbávání, jež může způsobit narušení vývoje i charakteru dítěte. Tím pádem může být narušen celý proces vývoje. Kdyby nebyla vykonávána péče rodičů (či jiné osoby či instituce zastupující rodinu), nemohlo by dítě samo přežít a vyvíjet se. Výchovou dítěte autor rozumí „*moment záměrného působení v souhlasu s určitým výchovným cílem, užití určitých výchovných prostředků a metod (jako je vysvětlování, přesvědčování, odměny a tresty aj.)*“ (Čáp, 1997)

Rodiče v životě dítěte zastávají tu nejpodstatnější roli. Dítě má potřeby, které rodič musí obstarávat. Základní potřeby dítěte můžeme rozdělit do čtyř skupin – potřeby biologické, psychické, sociální a vývojové. Ve skupině biologických potřeb dítěte nalezneme například potřebu vyváženého množství kvalitní potravy v závislosti na věku dítěte.

Dále také obstarání dětské hygieny a žádoucí podmínky bydlení (čistota, teplota, světlo). Dobrý zdravotní stav dítěte (zajištění lékařské péče, očkování, vitamíny) patří též do biologických potřeb dítěte.

Stimulace dítěte – dostatečné množství přiměřených podnětů pro rozvoj pohybových a kognitivních dovedností. (Ústav veřejného zdravotnictví a medicínského práva, online)

Naplňování psychických potřeb umožňuje dítěti přiměřený vývoj v oblastech intelektu, citů, vůle, chování, komunikace, pochopení sebe sama i ostatních, hodnot a postojů vlastních ale i společenských. Konkrétně stimulace podněty, vědomí vlastní identity, které si budují právě v pozorování svých nejbližších. Potřeba smysluplnosti světa je pro dítě velmi zásadní a tvoří ji rodiče skrze komunikaci s dítětem, potřeba jistoty a otevřené budoucnosti jsou dalšími v této skupině. (Ústav veřejného zdravotnictví a medicínského práva, online)

Sociální potřeby dítěte: zajištění bydlení (vlastního prostoru pro dítě), jídlo, pití, oblečení, potřeba lásky, bezpečí, přijetí dítěte rodinou a blízkými a identifikace s ním. Mezi vývojové potřeby dítěte patří provázení dítěte rodiči každou z etap vývoje, které jsou v každém období dětského života jiné. Důležitý je čas trávený s dítětem a také motivace, čas a podpora při jeho růstu a překonávání překážek. (Ústav veřejného zdravotnictví a medicínského práva, online)

Dítě přebírá veškeré vzorce chování z vlastní rodiny (jednání rodičů s ostatními lidmi či mezi sebou, názory, emoční prožívání, stravovací návyky, uspořádání a režim dne a stav prostředí domova). (Říčan, 2007)

Způsob, jakým rodiče budou vychovávat vlastní děti, závisí dle Matějčka na způsobu, jakým byli sami rodiče vychováváni. Přesněji „vychovávající“ čerpají z toho, čeho se jako děti sami báli, co na ně zabíralo a co jim dělalo radost. Ve větší nebo menší míře jsou tyto praktiky uplatňovány u vlastních dětí, nebo alespoň rodiče dle vlastních zkušeností vědí, čeho by se měli vyvarovat. (Matějček, 1994)

Každá rodina uplatňuje jiný výchovný styl ve výchově dětí, případně prvky z různých výchovných stylů. Mezi výchovné styly rodičů můžeme zařadit tři základní, mezi které patří autoritativní, liberální a demokratický. Autoritativní (autokratický, dominantní) styl výchovy se vyznačuje tím, že rodič často dítěti rozkazuje, hrozí a trestá dítě. Respektování dítěte ze strany rodiče zde téměř nefunguje, přání a potřeby dítěte rodič přehlíží.

Nevyskytuje se mnoho porozumění dítěti. Dítě nemá možnost samostatného rozhodování a také se neklade důraz na samostatnost a iniciativu. (Čáp, 1997) Dopady na dítě při takovéto výchově se mohou projevat ve zvýšené agresivitě dítěte, dráždivosti, dominantnosti vůči ostatním. Vede k úplné poslušnosti dítěte bez vlastní iniciativy, či naopak k agresivnímu postoji k rodiči. Děti mimo rodinu na sebe často velmi upozorňují.

Druhý výchovný styl se nazývá liberální. Rodič, uplatňující liberální výchovu, své dítě „řídí“ velmi málo či vůbec. Nevyskytuje se zde velké množství kladení požadavků. Pokud jsou nějaké požadavky ze strany rodiče na dítě kladeny, rodič požadavky nekontroluje a není vyžadováno důsledné plnění. (Čáp, 1997) Mnohdy se může stát, že dítě začne v budoucnu ovládat své rodiče. Když přijde nějaký pokyn, tak neuposlechne. Neuznává v životě autority. Autority často nebude brát vážně, protože ví, že nepřichází kontrola.

Demokratický (integrační) styl výchovy je posledním ze základních výchovných stylů. Rodič dává dětem pouze malé množství příkazů a dbá spíše na jejich iniciativu. Místo trestů a zákazů rodič působí spíše příkladem, podává návrhy a s dětmi se snaží shodovat a domlouvat. Zajímá se o pocity, postoje a názory dítěte. (Čáp, 1997) I v tomto výchovném stylu se dle mého názoru alespoň občas nachází nějaké příkazy a zákazy. Nedovedu si osobně představit, že by se dalo dítě vychovat s úplnou absencí příkazů a zákazů, trestů a odměn. Demokratický styl výchovy musí být bezpochyby velmi složitý pro rodiče. Aby mohl být uplatňován, musí potomkům věnovat mnoho času. Tento styl výchovy pokládám za nejlepší a nejefektivnější.

Rozdělení výchovných stylů rodičů je velmi teoretické. Jen v nepatrném množství rodin se vyskytuje čistě jeden výchovný styl bez prvků jiných. Převážná část rodin vychovává své děti vlastním stylem, který je zkombinovaný z různých prvků těchto tří stylů.

Mezi pozitivní rysy rodin, které ovlivňují výchovu osobnosti dítěte, patří dle Pelikána (1997) tyto:

- milující, chápavé, laskavé a zároveň náročné působení rodičů na dítě,
- působení, které vychází z pochopení a respektování jedinečnosti dítěte,
- sjednocení požadavků celé rodiny na dítě,
- nahlížení rodičů na dítě jako na partnera, ne jako na objekt,
- přednost akční výchovy před slovním poučováním rodičů,

- požadavky rodičů na dítě by měly být podloženy jeho zkušenostmi (logické myšlení, ne pouze pokyny),
- přiměřenost požadavků rodičů na dítě (nepřeceňovat ani nepodceňovat),
- nárůst povinností a odpovědnosti dítěte v rodině při nárůstu jeho práv,
- upřímná, otevřená atmosféra v rodině, která poskytuje pocit jistoty (dítě zná pravidla, práva a povinnosti),
- opora, možnost svěřit se, čas a trpělivost, naslouchání, ochota pomoci a opětování citů mezi rodiči a dětmi v rodině,
- rodiče veškeré problémy svých dětí považují za důležité (i v případě nepodstatných problémů),
- rodinné klima, v němž se dítě učí svobodně myslet i jednat, zodpovědnost, samostatnost, získává sociální zkušenosti v komunikační oblasti, učí se toleranci, respektu, obhájit vlastní názor a spolupráci,
- rodiče neodstraňují dětem překážky z cesty, pouze je učí se s nimi vypořádat, překonat je,
- rodiče působí na utváření obrazu okolního světa, systému hodnot a postojů, preferencí a životní orientaci. (Pelikán, 1997)

2 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je podskupinou pojmu náhradní péče o dítě. Termínem náhradní péče o dítě je označováno několik samostatných právních institutů, které navzájem vytváří soustavu sloužící k ochraně ohrožených dětí, které z jakýchkoliv důvodů nemají možnost vyrůstat ve vlastní, biologicky příbuzné rodině. Číslo, které v sobě zahrnuje děti, které v roce 2017 žily mimo svou nukleární rodiny, bylo 25 000. Pojem náhradní péče o dítě obsahuje několik zákonných institutů, které mezi sebou mají větší či menší odlišnosti, společným znakem těchto institutů je jejich vznik, kterým je rozhodnutí soudu (Trnková, 2018) Je velmi závažné, že počet dětí vyrůstajících mimo biologické rodiny byl takto vysoký. Když se na tuto problematiku podíváme z druhé strany, můžeme v České republice spatřit množství institucí, které se právě těmto dětem snaží v co největší míře pomoci.

Jak již z názvu kapitoly může být patrné, péče o dítě, které bylo svěřeno do náhradní rodinné péče, se odehrává v rodině, nikoliv v ústavu. Cílem je prostředí v rodině v co největší míře přizpůsobit pro dítě, aby se cítilo jako v rodině.

Tato forma péče je velmi přínosná pro děti, které z různých důvodů nemohou být v biologické rodině. Nahrazuje dětem vlastní rodinu, kterou každé dítě nutně potřebuje.

Kolektiv, do něž dítě přichází, je jiná nukleární rodina či menší skupina osob, v jejímž čele se nachází jedna hlavní pečující osoba či pečovatelský pár, péče o dítě se realizuje ve vlastní domácnosti pečujících osob. (Trnková, 2018)

V náhradní péči končí děti, „jejichž rodiče nejsou schopni či ochotni péči o ně sami zajistit a kterým je třeba zabezpečit péči náhradní, v lepším případě v jejich vlastní širší rodině, v ostatních případech u cizích osob či institucí.“ (Trnková, 2018) Tento postup umístování dětí je rozhodně velmi přínosný pro psychiku dítěte. Prostředí širší rodiny pro dítě bude prospěšnější než cizí prostředí. Musíme si ale uvědomit, že do náhradní péče se umísťují děti, jejichž rodina je pro ně nějakým způsobem škodlivá, takže i cizí prostředí pro něho často bude bezpečnější než biologická rodina.

Příčinami, kvůli kterým se děti umísťují do náhradní péče, bývá selhání rodičů ve formě zanedbávání či týraní dítěte, trestná činnost rodičů či problémy, které jsou způsobeny závislostí rodičů na alkoholu a také jiných návykových látkách. Pouze malé množství dětí se nachází bez potřebné péče kvůli skutečnostem, jako jsou vážná onemocnění rodičů či jejich smrt. Děti, jež se nejčastěji objevují v systému náhradní péče, jsou takzvaní sirotci sociální, jejichž rodiče jsou naživu, ale přesto péči o ně neobstarávají. (Trnková, 2018) Tato skutečnost je taktéž politováníhodná, jelikož značný počet párů nemá tu šanci vychovávat vlastní dítě z důvodu neplodnosti. Na jedné straně tu máme rodiče, kteří se o své děti z různých příčin nestarají, na druhé straně tyto páry, které by za vlastní dítě dali téměř cokoliv.

Fungují kritéria, dle kterých lze vybrat vhodnou formu náhradní péče pro konkrétní dítě. Do kritérií můžeme zařadit biologické rysy (pohlaví, etnický původ, genetickou výbavu, inteligenci, vzhled, zdravotní stav), mezi vývojová kritéria patří věk dítěte, psychický vývoj a odhad budoucího vývoje, míra rozvoje deprivace syndromu, sociálními kritérii jsou existence biologických rodičů a širší rodiny, zájem o dítě, existence sourozenců, situačními kritérii rozumíme například, zda je dostupný nějaký druh náhradní rodinné péče. U dětí starších šesti let se pomalu ztrácí schopnost adaptace na novou rodinu, dítě si pamatuje biologické rodiče vychovatele těžce přijímá, a tím pádem je nejvhodnější formou pěstounská péče. (Trnková, 2018)

Náhradní rodinná péče poskytuje tedy dítěti v nepříznivé rodinné situaci náhradní rodiče. Pojem rodina náhradní Matějček (1994) rozebírá ve své publikaci a zmiňuje se o něm následovně: „zní v něm něco jako „náhražka“, tedy něco nepravého, zdánlivého, méně hodnotného něco jenom „jakoby“. Ale co se dá dělat, je to už vžitý termín, který vstoupil i do zákona, v němž se mluví o náhradní rodinné péči.“ (Matějček, 1994) Název náhradní rodinná péče se nám může zdát jakkoliv nepravý či zdánlivý, ale důležité je si uvědomit, jak moc velký význam má tato forma péče pro dítě, které se ocitlo v nepříznivé rodinné situaci a je potřeba mu nalézt rodinu novou.

Dle občanského zákoníku rozlišujeme u v České republice následující formy náhradní rodinné péče:

- a) osvojení,
- b) poručenství s péčí,
- c) pěstounská péče,
- d) pěstounská péče na přechodnou dobu,
- e) svěřením do péče jiné osoby než rodiče. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

2.1 Historie náhradní rodinné péče

Tato podkapitola se věnuje nastínění situace náhradní rodinné péče na našem území v minulosti.

V Československu se pěstounská péče rozdělovala na čtyři typy. Prvním typem byla pěstounská péče nalezenecká. Dítě pobývajícím v nalezinci či sirotčinci bylo svěřeno do pěstounské péče manželů. To nesmělo být starší než šestnáct let, protože se poté vracelo zpět do ústavu, který na základě ústavního poručenství pěstouny vybíral a kontroloval péči o svěřené děti. Pěstounská péče byla řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež – sociální pracovníci vyhledávali na základě zákona o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských vhodné pěstouny, kteří by byli schopni dětem zajistit domov. Někteří pěstouni se stávali pěstouny bez odměny, někteří za to dostali výplatu. (Matějček, 1999)

Pěstounská péče v rodinných koloniích je třetím typem. Jednalo se o případ, kde kolonii tvořilo množství rodin, které žily v jedné či několika sousedních obcích, a které byly vybrány sociálními pracovníky jako vhodné rodiny pro děti. Zpočátku vznikly kolonie na Moravě, posléze i v Čechách, roku 1937 bylo kolonií na našem území čtyřiaadvacet. Pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny – děti se svěřovaly bez soudního jednání prarodičům či jiným příbuzným. Roku 1950 byly tyto formy pěstounské péče zrušeny, zůstala jen příbuzenská péče. Přednost dostala kolektivní výchova před náhradní rodinnou péčí. (Matějček, 1999)

V roce 1958 vyšel zákon číslo 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení, ve kterém byly zřízeny dva druhy osvojení, takzvané osvojení za určitých podmínek zrušitelné a osvojení nezrušitelné. Roku 1963 vzniká zákon č. 94/1964 Sb., o rodině, který definuje pěstounskou péči, poručenství i osvojení, nadále zůstává v popředí kolektivní výchova. Vznikla nově také tříměsíční předadopční péče. Významným rokem pro náhradní rodinnou péči byl rok 1973 z důvodu vzniku zákona číslo 50/1973 Sb., o pěstounské péči, který ji uzákoňuje, a tímto se rychle vyvíjí po celém území. (Vránová, 2011)

Vránová také dále pojednává o změně systému po roce 1989. Jedna z hlavních věcí je ta, že děti jsou stále častěji svěřovány do péče fyzických osob. Rokem 1992 dostává před ústavní výchovou přednost výchova rodinná. Velký přínos v náhradní péči také znamenalo přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, která vstoupila na území České republiky v platnost roku 2000. Právní úprava pěstounské péče byla v roce 2006 doplněna o pěstounskou péči na přechodnou dobu. (Vránová, 2011)

2.2 Formy náhradní rodinné péče

Formy náhradní péče o dítě jsou nezaměnitelné kvůli právním předpisům a také z důvodu nejlepšího zájmu dítěte. *„Každé dítě je jiné a má svá specifika a ke každému je třeba přistupovat individuálně, a to i ohledem na situaci v jeho biologické rodině, zda je tu nějaká perspektiva návratu dítěte do ní či alespoň styku s jejími členy, či nikoliv. Pro volbu té nevhodnější formy péče je tedy nezbytné dítě co nejlépe znát, znát jeho nedostatky v péči o něj nebo nezvladatelné chování dítěte.“* (Trnková, 2018) Důvody umístění dětí do náhradní péče jsou rozdílné. Proto je třeba důkladně znát rodinnou situaci a až poté rozhodovat.

Jak je z názvu podkapitoly patrné, nachází se v ní popis a také definice jednotlivých forem náhradní rodinné péče. Do forem náhradní rodinné péče patří svěřením dítěte do péče jiné osoby, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu, poručenství s péčí a osvojení.

Osvojení

Osvojení – pojem, který většina z nás bude znát spíše pod názvem adopce, ale je to totéž.

„Osvojení (adopce) je považováno za nejdokonalejší formu náhradní rodinné péče, kdy jednotlivci či manželé přijímají opuštěné dítě za vlastní.“ (Matějček, 1999)

První popisovanou formou je tedy osvojení, tímto pojmem se rozumí přijetí cizí osoby (osvojence) za vlastní (osvojitelem). Osvojení nezletilého musí být nutně v souladu s jeho zájmy. Mezi osvojencem a osvojitelem musí být vztah, jaký bývá mezi rodičem a dítětem, či aspoň základy tohoto vztahu. O procesu osvojení rozhoduje soud, v případě rozhodnutí o osvojení se osvojitel případně osvojitelé zapisují do matriky jako rodiče dítěte. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) Osvojení je dle mého názoru formou náhradní rodinné péče, jež je rodině nejpodobnější. V případě, že bych se já osobně měla stát osobou pečující o dítě v některé z forem náhradní rodinné péče, rozhodně bych preferovala osvojení. Mezi dítětem (osvojencem) a rodiči (osvojiteli) vznikají veškerá práva a povinnosti, která se uplatňují v biologických rodinách. Z těchto důvodů je osvojení jaksi výjimečné, jelikož v ostatních formách většinou nevzniká takové množství práv a povinností, jako právě zde. Osvojené dítě zpravidla v rodině zůstává už navždy.

Dle Trnkové (2008) osvojení nejčastěji bývá vybíráno pro děti předškolního věku. (Trnková, 2018)

Budoucím osvojitelům by měli pracovníci zařízení, ve kterém se dítě nachází, sdělit co největší množství informací o dítěti. Informace by se měly týkat jeho zdravotního stavu, chování, návyků, denního režimu, stravování, spánku, hraní a tak dále. Je důležité zachovat co nejvíce obvyklého prostředí a zkušeností dítěte v nové rodině. (Archerová, 2001) Povinnost sdělení potřebných informací o dítěti budoucím rodičům je velmi důležitá, aby se dítě cítilo jako „doma“ a věděli o něm vše.

Jen dospělý a svéprávný člověk se může stát osvojitelem a jeho zdravotní stav nesmí ve značné míře omezovat péči o dítě. Pokud se osvojitelem chce stát osoba, která již rodičem je, soud posoudí, zda není osvojení v rozporu se zájmem dítěte osvojitele. Mezi osvojencem a osvojitelem by neměl být věkový rozdíl menší než šestnáct let. Osvojení nelze schválit v případě osob příbuzných v přímé linii a mezi sourozenci, výjimku tvoří náhradní mateřství. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

Rozhodnutí o osvojení lze vykonat pouze se souhlasem dítěte, rodičů dítěte nebo osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče. Dítě starší dvanácti let může udělit souhlas s osvojením, u dítěte mladšího dvanácti let o tomto procesu rozhoduje jeho opatrovník. Opatrovníka jmenuje soud a stává se jím většinou orgán sociálně-právní ochrany dětí. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

Souhlas s osvojením dává rodič osvojovaného dítěte před soudem. Matka může dát souhlas nejdříve šest týdnů po narození dítěte, otec ihned po narození dítěte. Souhlas pozbývá účinnosti do šesti let ode dne, kdy byl dán. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

Souhlas rodiče osvojovaného dítěte není za potřebí dle Občanského zákoníku v případě, kdy:

- a) rodič byl zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň nemá právo dávat souhlas k osvojení dítěte,
- b) rodič není schopen projevovat vlastní vůli či rozpoznávat důsledky svého jednání a ovládat své jednání,
- c) rodič se nachází na neznámém místě a nelze ho nalézt,
- d) rodič o dítě zjevně nemá zájem. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

Občanský zákoník definuje zjevný nezájem o dítě následovně: *„rodič zjevně nemá o dítě zájem, neprojevuje-li soustavně o dítě opravdový zájem, a tím trvale zaviněně porušuje své povinnosti rodiče. Má se za to, že nezájem rodiče o dítě je zjevný, trvá-li alespoň tři měsíce od posledního projeveného opravdového zájmu.*

Nelze-li však v chování rodiče spatřovat hrubé porušování jeho povinností, je třeba, aby byl orgánem sociálně-právní ochrany dětí poučen o možných důsledcích svého chování a aby od takového poučení uplynuly alespoň tři měsíce“. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

Pěstounská péče

Pěstounská péče je další z forem náhradní rodinné péče a přichází na řadu v případech podobných jako u svěření dítěte do péče jiné osoby. Jsou to případy, kdy se o dítě nemůže starat ani jeden z rodičů a ani poručník.

„Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče,, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.“ (Vránová, 2011)

Pěstounská péče má přednost před umístěním dítěte do ústavní výchovy. Existuje také pěstounství na přechodnou dobu, o kterém se zmiňuji v následující podkapitole. Soud o této formě péče rozhoduje na dobu, během které trvá překážka bránící rodičům v péči o dítě. Rodič může poté chtít dostat dítě zpátky do své osobní péče a soud tomuto přání vyhoví, pokud je to v zájmu dítěte. Rodiče směrem k dítěti mají práva a povinnosti, které vyplývají z jejich rodičovské odpovědnosti, s výjimkami, které stanovuje soud. Mezi práva rodičů také patří osobní styk s dítětem, právo na informace o dítěte, pokud soud nestanoví jinak. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) Zde můžeme spatřovat zásadní rozdíly mezi osvojením a pěstounskou péčí v tom, že pěstounská péče bývá zpravidla dočasná, osvojení trvalé. Práva a povinnosti náhradních rodičů, v tomto případě pěstounů, směrem k dítěti jsou oproti právům a povinnostem osvojitelů minimální.

Případný pěstoun musí bydlet na území České republiky a musí souhlasit se svěřením dítěte do pěstounské péče, dále také musí projevovat znaky, které předpovídají řádnou budoucí péči o dítě. Soud dá přednost pěstounovi, který je s dítětem příbuzný, či blízký. Zájemcům o pěstounskou péči soud má právo svěřit dítě do předpěstounské péče, nad kterou se koná dohled. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

Mezi povinnosti pěstouna spadá povinnost udržování, rozvíjení a prohlubování vztahu dítěte s rodiči a dalšími příbuznými a také blízkými, a musí kdykoliv umožnit styk dítěte s rodiči, pokud to soud nezakáže. Dítě by dle svých možností mělo pomáhat v pěstounově domácnosti.

V případě neshod mezi rodiči a pěstounem v záležitostech dítěte může být podán návrh na změnu práv a povinností či zrušení pěstounské péče. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník) Pokud bych ale se já osobně stala pěstounkou dítěte, které bylo nějak týrané či zanedbávané, nedokážu si upřímně představit skutečnost, že musím prohlubovat vztah dítěte s jeho rodiči a umožňovat styk kdykoliv si rodiče vzpomenou. Myslím si, že bych k dítěti přistupovala tak ochrannitelsky a o dítě se bála, že by se mi tyto povinnosti přičily.

V praxi se v této formě péče ocitají starší děti či sourozenci, kteří z různých důvodů nemohou být osvojeni. I když děti žijí s pěstouny v jedné rodině a domácnosti, nejsou jejich zákonnými zástupci a tím pádem vůči dětem nemají vyživovací povinnost. Existují dávky pěstounské péče, které pěstounům umožňují starat se o děti. Rodné příjmení dítěte zůstává, protože nevzniká příbuzenský vztah. (Bubleová a kol., 2013) Často můžeme slyšet negativní názory osob, jež se domnívají, že pěstouni jsou ze svých pěstounských dávek „za vodou“, že se o děti nestarají a pěstouny se stávají účelově s vidinou peněz. Já osobně pěstouny respektuji a velmi obdivuji a myslím si, že za veškerou péči o děti si zaslouží peněžní odměnu. V žádném případě nemohu tvrdit, že každá pěstounská rodina je bezproblémová a bezchybná. Tito lidé vykonávají velice obdivuhodnou práci. Dávají rodinné zázemí dětem, které ve vlastní rodině žít nemohou, a díky pěstounům nemusí být v ústavní výchově.

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Následující formou náhradní rodinné péče je pěstounská péče na přechodnou dobu. Jak je již z názvu patrné, tato forma péče je pouze krátkodobou pomocí pro dítě. „*Účelem institutu pěstounské péče na přechodnou dobu je zejména poskytnout rodičům čas, aby si mohli upravit své poměry tak, aby byli znovu schopni převzít dítě opět do své péče. Jedná se tedy především o institut krizový a pouze přechodný.*“ (Vyskočil, 2014) Soud rozhoduje o tom, zda dítě bude dále v původní rodině, nebo zda se svěří do této péče. V případě svěřením dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu je nutné jednou za tři měsíce ověřit, zda důvody pro svěřením dítěte do této péče stále trvají. Orgán sociálně-právní ochrany dětí podává informace soudu o fungování či nefungování rodiny, kvůli kterým soud dále rozhoduje, zda dítě zůstane v péči, či se navrátí do rodiny. Maximální doba této péče je jeden rok, výjimečně déle, ale pouze v případě, kdy je pěstounovi svěřeno více dětí a doba jednoho roku pobytu u pěstouna se počítá od umístění poledního dítěte – sourozence. (Vyskočil, 2014)

Krajský úřad vede evidenci osob, které jsou kompatibilní k vykonávání pěstounské péče na přechodnou dobu. Osoby musí být stále připraveny v případě potřeby dítě přijmout. (Vyskočil, 2014) Pěstounská péče na přechodnou dobu je pro ohrožené dítě též užitečná. Mě osobně na této péči vadí její krátkodobost. Domnívám se, že dítě z časté změny prostředí může mít zmatené pocity. Víím, že i tato péče má právem přednost před ústavní výchovou, ale co se pěstounské péče na přechodnou dobu týče, jsem zastáncem spíše „klasické“ pěstounské péče než této.

Svěření dítěte do péče jiné osoby

Svěření do péče jiné osoby (pečující osoby) soud nařizuje v případě, kdy se o dítě nemůže osobně starat žádný z rodičů. Nutně musí být v zájmu dítěte. Svěření dítěte do péče jiné osoby v žádném případě nenahrazuje pěstounskou péči. Má přednost před péčí o dítě v ústavní výchově. Pečující osoba musí mít bydliště na území České republiky, souhlasit se svěřením dítěte do vlastní péče a také je nutné, aby se u této osoby vyskytovaly prvky řádné budoucí péče o dítě. Přednost dá soud příbuzné či blízké pečující osobě před osobu cizí. Konkrétní povinnosti a práva pečující osoby vymezuje soud, pokud nestanoví nic jiného, používají se ustanovení o pěstounství. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

Na rozdíl od pěstounství soud stanovuje rodičům výši výživného, které se vyplácí pečující osobě. Rodičům často zůstává rodičovská odpovědnost k dítěti a jsou stále zákonnými zástupci dítěte. Mezi práva pečující osoby patří právo pečování o dítě, právo vykonávání přiměřených práv a povinností rodičů při výchově dítěte. Pečující osoba může rozhodovat jen v běžných záležitostech, dítě zastupovat a spravovat jeho jmění. Dále také musí podávat důležité informace ohledně dítěte rodičům. Mezi další povinnost pečující osoby patří povinnost udržování, rozvíjení a prohlubování vztahu k rodičům dítěte, příbuznými a blízkými osobami. Také musí umožnit styk dítěte s rodiči, pokud soud nestanoví jinak. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

Poručenství s péčí

Poručenství je další a zároveň poslední z forem náhradní rodinné péče. Poručníka soud jmenuje v situaci, v případě, kdy není k dispozici žádný z rodičů, který má rodičovskou odpovědnost k dítěti. Jedná se zejména o situace, kdy:

- a) oba rodiče nezletilého dítěte umřeli,
- b) oba rodiče nezletilého dítěte byli zbaveni rodičovské odpovědnosti,
- c) rodičovská odpovědnost u obou rodičů byla pozastavena,
- d) rodičovská odpovědnost obou rodičů byla omezena, nebo byl-li omezen její výkon,
- e) jde o dítě rodičů, kteří jsou nezletilí, případně je-li jeden z rodičů nezletilý a druhý rodič není znám. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

Poručník, tedy osoba pečující v tomto případě o dítě, má směrem k dítěti téměř všechny povinnosti a práva, s výjimkou vyživovací povinnosti. V případě, kdy poručník pečuje o dítě (poručence), stát je zabezpečuje dávkami pěstounské péče. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

Soud většinou jmenuje poručníkem toho, koho doporučili rodiče. Pokud nebyl nikdo doporučen, soud ustanovuje poručníkem osobu příbuznou či blízkou dítěti či jeho rodině. V posledním případě jinou vhodnou osobu. Osoba, která je jmenována poručníkem, svou funkci může odmítnout. Může to být pouze osoba, která je svéprávná a svým způsobem života prokazuje, že je osoba vhodná pro plnění funkce poručníka. Do funkce poručníka mohou být jmenovány i osoby dvě, a to zpravidla manželé. Před tím, než je stanovena osoba, která bude vykonávat poručníka, této funkce se ujímá orgán sociálně-právní ochrany dětí jako veřejný poručník. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

Poručník soudu slibuje řádné vykonávání funkce poručníka a také na výkon funkce poručníka soud dohlíží. Je povinen minimálně jednou ročně podávat soudu informace o poručencovi, jeho vývoji. Poručník má téměř podobná práva a povinnosti jako pěstoun a uzavírá dohodu o výkonu pěstounské péče. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

Poručenství zanikne v případě, kdy:

- a) alespoň jeden z rodičů nabude rodičovskou odpovědnost, případně schopnost ji vykonávat,
- b) dítě se stane svéprávným,
- c) dítě je osvojeno,
- d) poručník zemře,
- e) soud rozhodne o zproštění funkce poručníka,
- f) soud odvolá poručníka. (Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník)

3 Náhradní ústavní výchova

Náhradní ústavní výchova je druhým typem náhradní péče o dítě, kdy péče o dítě probíhá v instituci, která je zřízena za právě tímto účelem.

Dítě je v tomto případě umístěno do kolektivu dětí, ve kterém se osoby pečující o děti střídají a zajišťují výchovu dětí prostřednictvím vlastního zaměstnání mimo svoji domácnost v určeném zařízení. (Trnková, 2018)

Ústavní výchova bývá zpravidla nařizována dětem mladším osmnácti let v případě, kdy výchova dítěte je vážným způsobem ohrožena nebo narušena a také v případě, že výchova dítěte se nedá z jiných vážných důvodů uskutečňovat. Soud na návrh obce s rozšířenou působností určuje, do kterého konkrétního zařízení bude dítě umístěno. Ještě před tím, než soud nařídí ústavní výchovu, je nutné zjistit, zda se nenachází možnost umístění dítěte do náhradní rodinné péče, či pobyt v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, která má upřednostnění před ústavní výchovou. Ústavní výchovu lze soudem nařizovat nejdéle na dobu tří let, ale pokud důvody pro uložení ústavní výchovy stále přetrvávají, je možnost prodloužení soudem na dobu dalších tří let. V případě pominutí důvodů pro nařízení ústavní výchovy či v případě zajištění některé z forem náhradní rodinné péče dítěti zaniká ústavní výchova. Soud má právo nařídít ústavní výchovu maximálně do devatenácti let věku dítěte. Ústavní výchova je právně ukotvena v zákoně č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, [online], 2006)

Účelem ústavní výchovy je zajišťování náhradní výchovné péče dítěti v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a také vzdělávání. Instituce pracují ve spolupráci s rodinou dítěte a poskytují rodině pomoc při obstarávání záležitostí, které se týkají dítěte a také rodinné terapie, nácvik rodičovských a jiných důležitých dovedností, které jsou potřeba pro výchovu a péči o dítě v rodině. Zařízení podporují odchod dítěte zpět do rodinného prostředí, ze kterého děti přišly, v případě, kdy je to možné a dále také přechod dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče. V zařízeních probíhá preventivně výchovná péče, hlavním cílem je snaha předcházení vzniku a případnému rozvoji negativního chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje. Dále také zmírňování a odstraňování příčin či důsledků již vzniklých poruch chování. (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy) Odchod dítěte zpět do rodiny je podporován z toho důvodu, že pro dítě nejlepším možným řešením této situace bývá většinou návrat domů. Orgán sociálně-právní ochrany dětí tuto skutečnost zná, a snaží se, aby dítě mohlo putovat zpět do rodiny. Snaha orgánu sociálně-právní ochrany dětí ale nestačí, je potřeba, aby se snažili zpravidla rodiče dítěte, kteří chtějí dítě zpět do vlastní péče. V některých, tzv. krajních případech návrat do rodiny možný není, protože rodinné prostředí pro dítě velmi ohrožující.

Kontrolu dodržování právních předpisů při výkonu ústavní a ochranné výchovy v těchto zařízeních provádí dozor státní zástupce, v jehož obvodu působení se zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nachází. (Vítková, 2004)

Konkrétními zařízeními pro výkon ústavní výchovy jsou dle zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní a ochranné výchovy diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy) Tyto formy ústavní péče budu podrobněji zmiňovat v některé z dalších kapitol.

3.1 Historie náhradní ústavní výchovy

V českých zemích průběhem šestnáctého století vznikaly útulky a nalezince pro děti opuštěné, kterých se mohl ujmout lid a využít je pro pracovní sílu. V Praze byl prvním zařízením v sedmnáctém století nalezinec s názvem Vlašský špitál. Přestože sem byly umisťovány zdravé děti, umíraly kvůli špatným podmínkám. (Matoušek, 2007)

První realizací zařízení, které plnilo funkci dětského domova, byl nalezinec U Apolináře, který byl založen roku 1789. Umísťovaly se sem děti nemanželské, narozené v trestnici, děti nalezené a přivedené policií. Děti ve většině případů z důvodu nedostatku hygieny, nemocí i psychické deprivace často zemřely, úmrtnost v nalezincích byla až sedmdesátiprocentní. (Matějček, 1999)

Spolu s dětmi se přijímala také těhotná svobodná chudá děvčata, která před porodem pracovala jako výpomoc a po narození dětí sloužila jako kojné osoby pro vlastní ale i cizí děti. Umístěné děti putovaly poté k pěstounským rodinám a také do domovských obcí, které měly za úkol se o děti postarat. Pěstounkami byly zdravé a majetnější ženy, za starost o děti byly placeny. (Matějček, 1999)

Ve dvacátém století se u nás situace ohledně péče o děti začíná zlepšovat. Roku 1902 byl v Čechách Zemským výborem založen sirotčí fond pro děti a mládež a poté v roce 1904 byly vytvořeny Okresní komise pro péči o děti a mládež, které pečovaly o opuštěné a osiřelé děti. Následně v roce 1910 bylo zřízeno poručenství, které se provádělo zdarma nebo na za menší odměnu. Velmi důležitou etapou bylo období první Československé republiky, ve které se zřizovaly nejen sirotčince, ale také dětské domovy, které v tu dobu měly funkci podobnou dnešním diagnostickým ústavům. Děti z dětských domovů se vracely zpátky do vlastních rodin, do pěstounské péče či do adoptivní péče. Do dětských domovů se děti dostávaly pouze na dočasnou dobu. (Matějček, 1999)

Důležitým mezníkem se stal rok 1970, který byl významný vznikem SOS dětských vesniček. Dětské vesničky umísťují děti do prostředí, které se v co největší možné míře podobná skutečné rodině.

3.2 Formy ústavní výchovy

Mezi formy ústavní výchovy můžeme zařadit diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Všechny tyto druhy ústavní výchovy budou v dalších podkapitolách rozebírat podrobněji. Společným znakem těchto institucí je kolektivní výchova ohrožených dětí, o které se v těchto formách péče starají kvalifikovaní pracovníci, a prostředí, ve kterém se zpravidla nachází větší množství ohrožených dětí.

Diagnostický ústav

Do diagnostického ústavu jsou umisťovány děti s nařízeným předběžným opatřením či ústavní výchovou anebo uloženou výchovou ochrannou. Diagnostické ústavy mají pomyslnou řadu složek, například:

- a) diagnostickou, která spočívá ve vyšetření úrovně dítěte prostřednictvím různých pedagogických a diagnostických činností,
- b) vzdělávací, kdy se určuje a zjišťuje úroveň získaných znalostí a dovedností, stanovují specifické vzdělávací potřeby za účelem rozvoje osobnosti dítěte přiměřeně jeho věku a konkrétním individuálním predispozicím a možností,
- c) terapeutická, jejíž úlohou je skrze pedagogické a psychologické činnosti směřovat k nápravě poruch v mezilidských vztazích a v chování dítěte,
- d) výchovná a sociální, která se vztahuje k osobnosti dítěte, jeho situaci v rodině a sociálně-právní ochraně dětí, dle konkrétní situace případně zprostředkuje zdravotní vyšetření dítěte,
- e) organizační – ta souvisí s umisťováním dětí do zařízení v územním obvodu diagnostického obvodu, spoluprací s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, a hlavní funkcí této složky je určení zařízení při výkon ústavní výchovy, kdo kterého má být dítě umístěno (dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav). (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy)

Diagnostický ústav sděluje v písemné podobě orgánům sociálně-právní ochrany dětí údaje o dětech, které jsou vhodné k osvojení či svěřeni do pěstounské péče. Pobyť dítěte v diagnostickém zařízení trvá zpravidla osm týdnů.

Základní organizační jednotkou v diagnostickém ústavu je výchovná skupina, kterou tvoří nejméně čtyři, nejvíce šest dětí. (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy) Hlavním úkolem diagnostického ústavu je tedy diagnostikovat osobnost dítěte zde umístěného a zjistit jeho osobnostní rysy k účelu dalšího zacházení s dítětem, ať už v ústavní, či rodinné péči.

V České republice v období 2019/2020 dle Statistické ročenky školství bylo v diagnostických ústavech obsazeno 391 míst z celkového počtu míst 468. Na našem území se nacházelo v tomto období celkem třináct zařízení typu diagnostického ústavu. (Statistická ročenka školství 2019/2020, 2021, online)

Dětský domov

Dětský domov je dalším typem náhradní ústavní výchovy, který je také potřeba zmínit a definovat. Toto zařízení spadá do systémů školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Hlavní organizační jednotka dětského domova je rodinná skupinka, která je tvořena šesti až osmi dětmi. V jednotlivých domovech je možno založit minimálně dvě a maximálně šest rodinných skupin. Sourozenecké skupiny se nerozdělují do více skupin, je totiž potřeba, aby sourozenci mohli zůstat spolu v jedné skupině. (Vítková, 2004)

Úkolem dětského domova je péče o děti na základě jejich osobních potřeb. Dětský domov plní funkce výchovné, vzdělávací a sociální. Obstarávání péče o děti s nařízenou ústavní výchovou, jež nemají závažně poruchové chování, je účelem dětského domova. Děti docházejí do škol, které nejsou uvnitř zařízení dětského domova. Věková hranice umístěvaných dětí bývá zpravidla od tří let věku do osmnácti let. Výjimku tvoří případ, kdy se dítě vzdělává i po osmnáctém roku života, v tomto případě je v některých situacích možno prodloužit pobyt v dětském domově až do věku šestadvaceti let života jedince. Do dětského domova lze umístit také nezletilé matky společně s dítětem. (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy) Na základě mé osobní zkušenosti – práce tety v dětském domově – bych chtěla konstatovat, že klima v tomto zařízení je příjemné. Sice tu často není takové množství soukromí a individuální péče jako například v pěstounské rodině, ale je nutno říci, že děti v dětských domovech netrpí, jak někteří jedinci, kteří s prostředím v dětských domovech nemají osobní zkušenosti, někdy popisují. Tety se celý den věnují dětem a vymýšlí po ně různé aktivity pro vyplnění volného času.

Dohled nad školními povinnostmi v dětském domově je také velmi pečlivý, což je velkým plusem. Dle mého názoru děti často strádají v psychické oblasti vinou vlastních rodičů. Příčinou smutku bývají plané sliby od rodičů, kteří dětem slibují návštěvy, případně hovory dětem – ve skutečnosti se většinou nic z toho nekoná a děti jsou velmi zklamané, což je pochopitelné.

Dle Škoviery (2007) se odborníci shodli na tom, že v případě, kdy by náhradní ústavní výchova měla suplovat biologickou rodinu dítěte, měla by se skládat z rodiny, která by byla složena z vychovatelů a společného bydlení, ideálně v rodinném domku. V takto vytvořeném dětském domově by se péče a výchova dítěte přiblížila úplně běžným biologickým rodinám. (Škoviera, 2007) Tato vize ideálního dětského domova se mi zamlouvá. V tomto případě by se dětskému domovu snad dalo říkat pouze „domov“. Kdo ví, třeba v budoucnu vývoj ústavní výchovy přinese tuto, či podobnou formu dětského domova a ústavní péče u nás bude na dalším stupni dokonalosti.

V České republice za období let 2019/2020 na základě Statistické ročenky školství bylo v dětských domovech umístěno 1524 dětí z celkové kapacity 4923 míst. Na našem území se nacházelo v tomto období celkově 137 zařízení typu dětského domova. (Statistická ročenka školství 2019/2020, 2021, online)

Dětský domov se školou

Dětský domov se školou je třetí formou náhradní ústavní výchovy či ochranné výchovy. Stejně jako v běžném dětském domově je základní organizační jednotkou rodinná skupina, kterou tvoří nejméně 5, nejvíce 8 dětí. (Vítková, 2004).

Úkolem dětského domova se školou je dle Vítkové zajišťování komplexní péče o děti ve věku zpravidla od šesti let až do ukončení povinné školní docházky. V případě trvání závažné poruchy i po ukončení povinné školní docházky. Dítě se z toho důvodu nemůže vzdělávat na střední škole mimo zařízení, či pokud neuzavře pracovní poměr, bývá většinou přeřazeno do výchovného ústavu. (Vítková, 2004)

V dětských domovech se školou probíhá vzdělávání dětí s nařízenou ústavní či také ochrannou výchovou. Oproti dětským domovům se zde vyskytují i děti, jež mají závažně poruchové chování či duševní poruchu ať už přechodnou, či trvalou. Umístěny sem mohou být také nezletilé matky, u nichž se objevuje závažná porucha chování.

Dětský domov se školou těmto jedincům poskytuje výchovně-léčebnou péči. (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy)

Na území České republiky bylo v dětských domovech se školou dle Statistické ročenky školství za období let 2019/2020 umístěno celkem 391 dětí z celkového počtu 468 volných míst. Dětských domovů se školou bylo v tomto období na našem území třináct, to je stejné číslo jako počet diagnostických ústavů v České republice. (Statistická ročenka školství 2019/2020, 2021, online)

Výchovný ústav

Posledním typem zařízení ústavní či ochranné výchovy je výchovný ústav, jehož dominantní funkcí je obstarávání péče dětem starších patnácti let, u kterých se vyskytují závažné poruchy chování. Většina z nás tento typ zařízení určitě zná, ale pod přezdívkami, jako jsou například polepšovna či také pašák.

Plní přednostně úkoly výchovné, sociální a vzdělávací. Výchovný ústav mimo jiné poskytuje také svým klientům konkrétní výchovně-vzdělávací programy, jež jsou individuálně zpracované na základě klientových osobnostních charakteristik. Tyto programy se nazývají programy rozvoje osobnosti. Hlavní organizační jednotkou výchovného ústavu je, podobně jako v předchozích formách, rodinná skupina, ve které může být umístěno maximálně osm dětí. Je možnost vytvoření nejméně dvou a nejvíce šest těchto rodinných skupin. (Janský, 2014)

Může se stát, že se do výchovného ústavu umístí i dítě starší dvanácti let, ale pouze za určitých předpokladů. V prvním případě je to situace, kdy dítě má uloženou ochrannou výchovu a jeho chování je tak velmi poruchové, že ho v takové situace nelze umístit do dětského domova se školou. Druhou situací umístění dítěte staršího dvanácti let do výchovného ústavu je případ, kdy dítě dostalo uloženou ústavní výchovu a projevují se u něho zvláště závažné poruchy chování. (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy)

Výchovné ústavy jsou zřizovány odděleně pro děti:

- a) s nařízenou ústavní výchovou,
- b) s nařízenou ochrannou výchovou,
- c) které jsou nezletilými matkami společně s dětmi,

d) vyžadující výchovně-léčebnou péči. (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy)

Ve výchovných ústavech bylo za období 2019/2020 dle Statistické ročenky školství v České republice umístěno 1012 dětí z celkového počtu volných míst 1063. Počet výchovných ústavů v České republice je pětadvacet. (Statistická ročenka školství 2019/2020, 2021, online)

4 Výzkumné šetření zaměřené na příčiny umístování dětí do náhradní výchovy

Poslední kapitola bakalářské práce je věnována vlastnímu kvalitativnímu výzkumnému šetření. Navazuje na poznatky z předchozích kapitol. Tato kapitola se zaměřuje zejména na děti, které byly odebrány z biologických rodin – konkrétněji zkoumá příčiny odebrání dítěte, informace o dítěti a jeho biologických rodičích.

4.1 Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření je především zjištění příčin, kvůli kterým jsou děti odebírány z biologických rodin. Dále je také pro tuto práci důležité zmapování rodinné situace v biologické rodině dítěte umístěného do některé z forem náhradní rodinné či ústavní péče. Pro získání dat potřebných k empirické části bakalářské práce byl využit kvalitativní způsob zkoumání.

Cíl výzkumného šetření byl zformulován do dvou hlavních výzkumných otázek. První hlavní výzkumnou otázkou je – **Jaké byly příčiny umístění dítěte do náhradní ústavní výchovy?**

Druhou hlavní výzkumnou otázkou je – **Jaké byly příčiny umístění dítěte do náhradní rodinné péče?**

4.2 Zvolený druh výzkumu a použitá metoda

Výzkumnou strategií, která byla zvolena pro vlastní empirické šetření, je kvalitativní výzkum. Dle Gavory (2000) je kvalitativní výzkum zaměřen na konkrétní případ (školu, děti, učitele). Cílem nebývá generalizování údajů, nýbrž hluboké proniknutí do konkrétního případu. Dále také nalezení nových souvislostí, jež nelze odhalit hromadným výzkumem.

Při hromadném výzkumu jsou respondenti vybíráni náhodně, zatímco u kvalitativního výzkumu se výzkumník zabývá konkrétními respondenty, kteří jsou nějakým způsobem specifictí a pro výzkum je tato specifická vyžadována. (Gavora, 2000) Zvolení kvalitativní strategie pro sběr dat považuji z hlediska zaměření této práce za vhodné.

Technika zvolena pro sběr dat v této práci byl polostrukturovaný rozhovor. Dle Chráska (2007) je rozhovor technikou sloužící ke shromažďování dat o realitě, která se zakládá na bezprostřední verbální komunikaci výzkumného pracovníka a dotazovaného. (Chráska, 2007)

Reichel (2009) uvádí, že polostrukturovaný rozhovor je rozhovor, který je částečně řízený. Bývají připraveny dané soubory otázek, které musí zaznít, ale jejich pořadí se může změnit. Je možné také pokládání doplňujících otázek či pozměnění otázek, případně dovysvětlení otázky. Zpracovávání této varianty rozhovoru je jednodušší než u rozhovoru volného. Při rozhovoru dochází většinou k přímému kontaktu výzkumníka s respondenty. Výzkumník má připraven jasný postup rozhovoru. Konkrétní plán rozhovoru je zapotřebí z toho důvodu, že je potřeba od respondentů dostat takové informace, které jsou pro práci potřebné. (Reichel, 2009) Velké množství mých vlastních rozhovorů s respondenty proběhlo přes telefonický hovor, protože bohužel nebylo možné osobní setkání z důvodu pandemie.

V rozhovoru bylo použito celkem patnáct předem stanovených otázek, z nichž se první otázka věnovala příčinám umístění dítěte do náhradní výchovy a dalších čtrnáct otázek sloužilo k zmapování rodinné situace v biologické rodině:

- Jaké byly příčiny umístění dítěte do ústavní výchovy/náhradní rodinné péče?
- Jaké je pohlaví dítěte?
- Jaký je aktuální věk dítěte?
- Jaký byl věk dítěte při umístění do ústavní výchovy/náhradní rodinné péče?
- Odpovídal vývoj dítěte umístění do ústavní výchovy/náhradní rodinné péče?
- Jaký byl zdravotní stav dítěte při umístění do ústavní výchovy/náhradní rodinné péče?
- Kolik sourozenců má dítě?
- Žilo dítě v úplné rodině?
- Pochází dítě z nějaké etnické minority?
- Jaký byl věk biologických rodičů?

- Jaké bylo zaměstnání biologických rodičů?
- Jaké bylo vzdělání biologických rodičů?
- Jaké byly socioekonomické poměry biologických rodičů v době, kdy u nich dítě ještě bylo?
- Jaké bylo rodinné klima v biologické rodině?
- Jaký je aktuální zájem o dítě ze strany biologických rodičů/příbuzných dítěte?

Tyto otázky, které byly použity během rozhovoru, jsou zcela vlastní konstrukce. S ohledem na zaměření bakalářské práce bylo dále zvoleno vypracování stručných případových studií jednotlivých dětí, umístěných do náhradní výchovy, které byly vytvořeny na základě rozhovoru s respondenty.

Případová studie se používá tehdy, kdy je potřeba mapování situace jedince prostřednictvím rozhovoru, pozorování či obou dohromady. Případová studie se skládá z osobní a rodinné anamnézy, současného stavu a faktorů, které stav jedince ovlivnily. (Musilová, 2003) Informace mi respondenti podávali ihned po zaznění otázky, pokud ji znali. Když nevěděli odpověď, nahlíželi do spisů.

Případová studie bývá jednou z nejčastěji používaných metod výzkumu v rámci kvalitativní strategie. Rozbor jednotlivých případů umožňuje sledování, popisování a vysvětlování případu v jeho celistvosti a je možné dospět k výstižnějším a do hloubky zkoumajícím výsledkům. Používání případové studie je vhodné v případech, kdy je pozorovaný problém aktuální a nachází se v reálném životním kontextu. (Mioviský, 2006)

U případových studií můžeme vymezit podskupinu rodinných případových studií, které se používají při zkoumání určité jasně vymezené skupiny osob. V této skupině členové mají mezi sebou vzájemné vazby a je zde důležité vývoj vztahů ve skupině i mimo tuto skupinu. (Mioviský, 2006)

4.3 Výzkumný vzorek

Výběr osob, které se zúčastnily výzkumného šetření, byl záměrný. Teno typ výběru respondentů je nejvíce využívanou metodou v případě výběru respondentů u kvalitativního výzkumu. Respondenti jsou vybíráni záměrně a splňují podmínky, které si pro výzkum stanovuje výzkumník.

Jsou selektováni tedy jedinci, jež se vyznačují konkrétními specifickými vlastnostmi, zkušenostmi, rysy nebo se vyskytují v situaci, která je pro výzkum důležitá. Tyto osoby také ale musí být ochotny výzkum absolvovat. (Miovský, 2006)

V této práci se vyskytují dva výzkumné vzorky. Prvním výzkumným vzorkem jsou pracovníci v ústavní výchově, druhým výzkumným vzorkem jsou náhradní rodiče. Tito respondenti byly zvoleni z důvodu cíle práce, kterým je zjištění příčin, kvůli kterým byly děti umístěny do náhradní výchovy. Respondenti pocházejí z různých míst v České republice.

Dospělí, starající se o tyto děti, jsou rozhodně kompetentnějšími respondenty ve smyslu zodpovídání otázek než samotné děti umístěné do náhradní výchovy. Z důvodu jisté odlišnosti byly tyto dvě skupiny odděleny. Respondenti byli rozděleni do skupiny A nebo B. Ve skupině A se vyskytují pracovníci pracující v některé z forem náhradní ústavní výchovy, kteří se starají o děti odebrané z biologické rodiny. Skupina B se skládá z náhradních rodičů, kteří mají v péči dítě, které bylo odebráno ze své biologické rodiny. Rozdělení respondentů do dvou výzkumných vzorků bylo využito z důvodu jisté rozdílnosti mezi sebou.

Oba výzkumné vzorky dohromady tvoří celkový počet dvacet respondentů, z čehož deset respondentů se nachází ve skupině A, a deset dalších respondentů ve skupině B. Každému z respondentů byla slíbena anonymita z důvodu citlivosti tématu. Jednotlivé případové studie jsou označeny číslem a nejsou zmíněna jména, ani žádné další konkretizující informace.

4.4 Průběh vlastního výzkumného šetření

Respondenty jsem oslovovala třemi způsoby. První způsob byl zprostředkování kontaktu skrze moji známou, která je pěstounkou, a má okolo sebe velké množství dalších pěstounů, kteří byli ochotni mi podat informace. Druhým způsobem bylo oslovování respondentů ve skupinách náhradních rodičů a pracovníků v ústavní výchově na sociální síti Facebook. Posledním způsobem bylo kontaktování pracovníka, který pracuje na OSPODu. Tyto tři způsoby oslovování byly vybrány z důvodu většího množství respondentů. Pro tuto bakalářskou práci jsem si zvolila celkový počet dvacet respondentů. Deset respondentů měli být pracovníci v zařízeních ústavní výchovy a dalších deset náhradní rodiče.

Ve chvíli, kdy došlo k prvotnímu kontaktu s respondenty, jsem se stručně představila a sdělila jsem jim svůj záměr, kvůli kterému byli kontaktováni. Bylo jim vysvětleno, že s nimi budu chtít v budoucnu provést telefonický kontakt a při něm zjistit informace o jednom dítěti, o které se starají v rámci svého zaměstnání (v případě skupiny A), či které mají ve své péči jako náhradní rodiče (v případě skupiny B).

S respondenty byl následně domluven termín konání rozhovoru, který probíhal ve většině případů skrze telefonické spojení. V plánu bylo původně osobní setkání s respondenty, ale z důvodu pandemické situace jsem se rozhodla pro telefonický kontakt. I přes telefon se dala navázat příjemná atmosféra s respondenty. S mnoha z nich následovala po rozhovoru téměř přátelská diskuse o dětech. Na začátku hovoru jsem respondentům představila důvod potřeby rozhovoru, podala jsem stručné informace o vlastní bakalářské práci a také jsem jim sdělila, v jaké podobě budou jejich informace zveřejněny. Dále jsem upřesnila, z jakého důvodu požaduji rozhovor ohledně dítěte právě s nimi, a ne třeba se samotným dítětem či biologickým rodičem. Domnívala jsem se totiž, že hovořit s dítětem o důvodu, na základě kterého bylo odebráno z biologické rodiny, není vhodné, a odpovědi by také nemusely být pravdivé. Často také věk dětí byl velmi nízký. S biologickými rodiči jsem rozhovor nedělala z důvodu pochyb o pravdivosti a také jsem se obávala, zda by se mnou biologičtí rodiče vůbec rozhovor absolvovali.

Všem respondentům byla slíbena anonymita. Při oslovování respondentů jsem se setkala také s negativními reakcemi. Pár lidí mne označilo za osobu, která je vyslána některou z doprovodných organizací pro pěstouny, a jsem jakýsi špion. I přes to se mi ale podařilo nalézt dostatečné množství ochotných respondentů, kteří mi informace rádi poskytli.

Hovory, ve kterých jsem se ptala na předem určené otázky, trvaly v průměru pětadvacet minut. Dotazování probíhalo během čtrnácti dnů mezi pětadvacátým březnem až osmým dubnem roku 2021. Ve velké míře jsem od respondentů dostala ty informace, které jsem potřebovala, ale někdy se stalo, že respondenti odpověď neuvedli – většinou z důvodu neznalosti odpovědi na otázku.

4.5 Prezentace jednotlivých případových studií

Tato část bakalářské práce obsahuje samotné případové studie. Celkový počet případových studií je dvacet, deset z nich se zabývá dětmi, které byly umístěny do ústavní výchovy a dalších deset popisuje děti, které byla umístěny do náhradní rodiny. V názvu podkapitol je zmíněno číslo případové studie a za tím písmeno skupiny, která označuje buď skupinu A či B.

4.5.1 Případové studie dětí umístěných do ústavní výchovy

Případová studie 1

Dívka, která je nyní deset let stará, vyrůstala v úplné rodině s matkou i otcem a dalšími třemi sourozenci – dvěma bratry a jednou sestrou. Matce bylo pětatřicet let a otcí padesát let. Ani jeden z rodičů nepocházel z žádné etnické minority. Vzdělání matky byla základní škola a vzdělání otce střední odborné učiliště. Oba rodiče byli nezaměstnaní. Matka velmi často střídala své partnery a vodila si je domů, otec často nebýval doma. O žádné z dětí se téměř nestarala, mezi dětmi a rodiči nebyl vybudován hluboký citový vztah. Rodina každých pár měsíců měnila bydliště, střídala pronájmy a ubytovny. V rodině byla velmi špatná finanční situace, matka i otec pobírali pouze sociální dávky. Rodiče zanedbávali povinnou školní docházku dětí, neplnili své rodičovské povinnosti a v rodině se vyskytovalo týrání dětí ze strany matky. Za všechny tyto skutečnosti byla matka odsouzena k výkonu trestu odnětí svobody. Dívka byla umístěna do dětského domova ve věku, kdy jí bylo šest let. Zájem ze strany rodičů o dítě je nulový. Zdravotní stav dívky při umístění do dětského domova byl dobrý. Dívka je mentálně opožděná z důvodu, že rodiče zanedbávali školní docházku i dívku samotnou.

Případová studie 2

Osmiletý chlapec vyrůstal v úplné rodině s matkou, otcem a dvěma bratry. Věk matky byl jednatřicet let, otcův věk nebyl uveden. Rodiče pocházeli z romské etnické minority. Oba rodiče měli základní vzdělání. Otec chodil na příležitostné zednické brigády, matka byla nezaměstnaná. Rodina žila ve velmi špatných bytových podmínkách v sociálně vyloučené romské lokalitě. Rodina měla nedostatek financí, pobírali sociální dávky. Otec měl občas nějaké peníze z brigády, které pravidelně utrácel za alkohol. V domácnosti probíhalo fyzické i psychické domácí násilí ze strany otce vůči matce. U obou rodičů se také vyskytoval alkoholismus. Rodiče zanedbávali povinnou školní

docházku všech dětí, nestarali se o ně a děti neměly ani dostatečný přísun jídla. Chlapec byl v osmi letech umístěn do dětského domova a zájem rodičů o dítě nebyl zatím žádný. Zdravotní stav chlapce při umístění do dětského domova byl špatný, byl velmi podvyživený a chronicky nemocný. Vývoj dítěte byl opožděný.

Případová studie 3

Pětiletý chlapec vyrůstal v úplné rodině s matkou i s otcem a se sestrou. Věk matky byl sedmadvacet let a otci bylo třiačtyřicet let. Ani jeden z rodičů nepocházel z žádné etnické minority. Matka měla dokončené základní vzdělání, otec střední odborné učiliště. Zaměstnání matky nebylo žádné a otec pracoval jako dělník. Rodiče mezi sebou měli špatné vztahy a často se hádali, manipulovali s dětmi. Rodiče se o děti téměř nezajímali. Rodina žila ve špatných bytových a hygienických podmínkách. Žili pouze v jedné místnosti na ubytovně a byt byl velmi špinavý, vyskytovalo se tam velké množství plísně. Oba rodiče byli zadluženi. Chlapec byl umístěn do dětského domova ve věku pěti let. Zájem o dítě ze strany matky není žádný, otec občas napíše chlapci dopis do dětského domova. Zdravotní stav chlapce při umístění do dětského domova byl zkomplikovaný z důvodu plísně v bytě, měl plicní potíže. Vývoj chlapce neodpovídal jeho věku, chlapec téměř neuměl mluvit.

Případová studie 4

Dívka, které je nyní sedmnáct let, vyrůstala v neúplné rodině pouze s matkou. Se svým otcem se vídala jednou za čas. Měla celkem osm sourozenců, z čehož pět sourozenců bylo vlastních a tři sourozenci nevlastní. Rodiče pocházeli z romské etnické minority. Věk matky byl dvačtyřicet let a otcův věk byl sedmačtyřicet let. Otec i matka měli dokončené základní vzdělání a oba rodiče byli nezaměstnaní. V době, kdy spolu rodiče ještě bydleli, se mezi sebou často hádali. Matka s dětmi žila na ubytovně a otec v pronájmu. Oba rodiče měli vysoké dluhy. Otec byl závislý na alkoholu. Vztahy mezi dětmi a rodiči byly zpočátku velmi dobré, přátelské. Matka se však jednoho dne rozhodla všechny děti odvést k otci a utekla pryč. Otec se nezvládal sám postarat o osm dětí, a tak sám požádal o jejich umístění do dětského domova. Dívka tam byla umístěna ve svých jedenácti letech. Otec volá dětem do dětského domova pravidelně. Matka také dětem volala, ale poté na ně začala být do telefonu hrubá a děti s matkou už nikdy nechtějí mluvit. Zdravotní stav dívky při umístění do dětského domova byl dobrý. Vývoj dítěte odpovídal věku. Dívka má z umístění do dětského domova problémy s navázáním pevného citového vztahu.

Případová studie 5

Chlapec, kterému je nyní patnáct let, vyrůstal v úplné rodině s matkou, otcem a pěti sourozenci. Otec i matka pocházeli z romské etnické minority. Věk matky byl dvaadváct let a otcovi bylo šestapadesát let. Oba rodiče měli dokončené základní vzdělání, matka byla nezaměstnaná a otec vykonával pouze příležitostné brigády. V rodině byly harmonické vztahy. Panovala zde velmi špatná finanční situace. Rodina se velmi často stěhovala, a nakonec zůstala úplně bez domova. Chlapec i jeho sourozenci byli umístěni do dětského domova, chlapci bylo při umístění jedenáct let. Rodiče své děti dle slov vychovatelky moc milují, ale pro návrat dětí domů moc nedělají. Rodiče i prarodiče dětem do dětského domova volají, jsou ve spojení i na sociálních sítích. První rok, kdy sourozenci pobývali v dětském domově, si je rodiče odváželi na prázdniny domů. Zdravotní stav chlapce při umístění do dětského domova byl dobrý. Chlapec navštívil očního lékaře a stomatologa poprvé až při umístění do dětského domova, tedy až v jedenácti letech. Vývoj chlapce byl podprůměrný a jeho hygienické návyky byly nedostatečné.

Případová studie 6

Chlapec, kterému je nyní sedmnáct let, vyrůstal v neúplné rodině pouze se svojí matkou a dále třemi sourozenci. Věk matky byl sedmatřicet let a věk otce je neznámý. Žádný z rodičů nepochází z etnické minority. Matka měla dokončené základní vzdělání, vzdělání otce nebylo uvedeno. Matka pracovala jako uklízečka, zaměstnání otce bylo neznámé. Matka s čtyřmi dětmi žila pouze v jedné místnosti na ubytovně a byla zadlužená. Matka se o své děti nebyla schopna postarat, děti byly zanedbané a týrané, matka také často střídala partnery. Všichni sourozenci mají matku moc rádi. Chlapec společně se svými sourozenci byl umístěn do dětského domova, chlapcovi bylo v době umístění do dětského domova sedm let. Matka i další příbuzní dětem pravidelně volají, matka se s dětmi nepravidelně vídá. Chlapcův zdravotní stav byl při umístění dobrý. Vývoj chlapce neodpovídal jeho věku. Řeč, dovednosti a znalosti byly o tři roky opožděné a chlapec neměl základní hygienické návyky.

Případová studie 7

Šestnáctiletá dívka vyrůstala v úplné rodině s matkou, otcem a dalšími šesti sourozenci. Věk matky byl sedmadvacet let a věk otce devětadvacet let. Vzdělání rodičů nebylo uvedeno, matka byla nezaměstnaná a otec chodil na příležitostné brigády jako dělník. Rodiče pochází z romské etnické minority. Matka s otcem se často mezi sebou hádali a rozcházeli. Rodiče se o své děti nedokázali pořádně starat, děti byly zanedbávané. Rodina byla ve špatné finanční situaci. Rodina bydlela nejprve společně s prarodiči v bytě o třech pokojích, později přišli o bydlení a ocitli se bez domova. Dívka byla společně se svými sourozenci umístěna do dětského domova, věk dívky při umístění byl dva a půl roku. Zájem rodiny a příbuzných o děti je minimální. Zdravotní stav dívky při umístění do dětského domova byl špatný, měla vážné zdravotní problémy z důvodu zanedbávání a také špatné hygieny. Vývoj dívky byl opožděný.

Případová studie 8

Dívka, které je nyní čtrnáct let, vyrůstala do svých osmi let věku v úplné rodině s matkou, otcem a dalšími třemi sourozenci. Věk matky byl třiačtyřicet let a věk otce devětatřicet let. Rodiče nepochází z žádné etnické minority. Otec i matka měli dokončené střední odborné učiliště. Matka pracovala v textilním průmyslu a otec byl zedník, oba rodiče posléze o práci přišli. Otec o práci přišel z důvodu užívání alkoholu na pracovišti a matka kvůli opakovaným krádežím. Otec byl denně opilý a byl velmi žárlivý. V rodině probíhalo velmi surové fyzické domácí násilí ze strany otce vůči matce, kterého byly děti svědky. Vztahy mezi rodiči byly velmi napjaté, často se rozcházeli a poté usmířovali. Finanční situace rodičů byla špatná, časté změny zaměstnání i bydlení. Matka byla dvakrát ve výkonu trestu odnětí svobody z důvodu opakovaných krádeží. Matka zanedbávala povinnou školní docházku i péči o dítě. K jídlu dostávala pouze čínské polévky a pečivo. Dívka ve věku deseti let byla společně se svými sourozenci umístěna do dětského domova až z důvodu dlouhodobého onkologického onemocnění matky. Matka si po vyléčení nemoci své děti ale zpět nevzala. Příbuzní i matka jsou s dětmi v nepravidelném kontaktu. Dívka trpěla neurotickým pomočováním, šilhala na jedno oko, špatný zdravotní stav dívky matka vůbec neřešila – intenzivní lékařská péče začala až po umístění dívky do dětského domova. Dívka měla velmi problémové chování, lhala, podváděla, mluvila vulgárně.

Případová studie 9

Dívka, které je nyní šestnáct let, žila v úplné rodině se svojí matkou, otcem a dalšími šesti sourozenci. Rodiče nepocházeli z žádné etnické minority. Matce bylo dvaatřicet let a otcovi čtyřicet let. Ani jeden z rodičů nemá dokončené základní vzdělání, rodiče nikdy neměli žádné zaměstnání. Rodiče pobírali pouze sociální dávky, žili v podnájmech o velikosti dvou místností, později o bydlení přišli úplně a celá rodina se ocitla na ulici. Rodinné klima v rodině bylo dobré. Dívka ve věku čtyř let byla umístěna do dětského domova společně s třemi dalšími sourozenci. Zdravotní stav dívky při umístění do dětského domova byl dobrý a její vývoj odpovídal věku dívky.

Případová studie 10

Chlapec, kterému je nyní sedmnáct let, vyrůstal v úplné rodině s matkou i otcem a jedním sourozencem. Věk rodičů nebyl konkrétně uveden, pohyboval se mezi třiceti až čtyřiceti lety. Žádný z rodičů nepocházel z etnické minority. Otec byl inženýr, vystudoval vysokou školu technickou. Otec trpěl vážným progresivním psychiatrickým onemocněním a později byl zbaven svéprávnosti. Matka měla dokončené střední vzdělání s maturitou. Otec pracoval jako architekt a matka jako zdravotní sestra. Vztahy v rodině byly harmonické. Rodina žila v nadstandartních poměrech s rozsáhlými majetky. Chlapec ve věku dvanácti let, společně se sourozencem, byl umístěn do dětského domova z důvodu náhlého tragického úmrtí matky. Nikdo jiný se o chlapce starat nemohl z důvodu stáří. Otec se s dětmi pravidelně a často vídá za dohledu sociálního pracovníka. Zdravotní stav chlapce při umístění do dětského domova byl dobrý a jeho vývoj odpovídal jeho věku.

4.5.2 Případové studie dětí umístěných do náhradní rodinné péče

Případová studie 1

Dívka, které je dnes devět let, žila v neúplné rodině pouze se svojí matkou a také sourozenci. Dívka měla celkově devět sourozenců, z čehož několik z nich žilo s otcem a několik s matkou. Ani jeden z rodičů nepocházel z etnické minority. Matce bylo pětatřicet let a otcovi čtyřicet let. Oba rodiče měli dokončené základní vzdělání a ani jeden z nich nebyl zaměstnaný. Rodiče pobírali pouze sociální dávky a ani jeden z rodičů neměl vyřešenou bytovou situaci. Matka o dívku a jejího sourozence téměř nejevila zájem, v rodině chyběly pevné rodinné vztahy. Matka umístila dívku do kojeneckého ústavu.

Původně prý jen na chvíli, ale pro dívku se již nevrátila. Dítěti v té době bylo devět měsíců. Zájem rodičů či příbuzných o dívku nebyl žádný. Brzy po umístění o ni měli zájem náhradní rodiče. Biologičtí rodiče souhlasili a dívku si adoptovala nová rodina. Dívka byla při umístění zdravá a její vývoj byl na dobré úrovni.

Případová studie 2

Dnes desetiletý chlapec žil v úplné rodině se svojí matkou, otcem a čtyřmi sourozenci. Žádný z rodičů nepocházel z nějaké etnické minority. Matce bylo třicet let a otci bylo pětadvacet let. Oba rodiče měli dokončené střední odborné učiliště. Žádný z rodičů nebyl zaměstnaný. Rodina se často stěhovala po různých ubytovnách, finanční situace rodiny byla špatná, pobírali pouze sociální dávky. Rodiče byli závislí na alkoholu a v domácnosti probíhalo často domácí násilí. Chlapec vyrůstal ve velmi stresových podmínkách. Zájem rodičů o děti téměř nebyl, prý se zajímali jen o alkohol. Rodina z finančních důvodů přišla o bydlení a skončila bez domova. Chlapec byl ve věku jedenácti měsíců umístěný do dlouhodobé pěstounské péče. Občas ho kontaktují pouze jeho prarodiče. Zdravotní stav chlapce při umístění do pěstounské péče byl dobrý a jeho vývoj odpovídal jeho věku.

Případová studie 3

Chlapec, kterému je nyní deset let, vyrůstal v neúplné rodině se svojí matkou a třemi sourozenci. S vlastním otcem se chlapec nikdy neviděl. Jeden z rodičů pocházel z romské etnické minority. Věk matky byl šestadvacet let a otci bylo přibližně čtyřicet let. Vzdělání rodičů nebylo uvedeno. Matka byla nezaměstnaná, zaměstnání otce nebylo uvedeno. Matka pobírala sociální dávky. Matka byla závislá na pervitinu a pila často alkohol. Rodina bydlela na ubytovně v jedné místnosti se čtyřmi „strýci“. Matka jednoho dne nechala všechny své děti svému tehdejšímu příteli v herně. Utekla a už se nevrátila. Přítel se o děti nedokázal postarat, a tak je po třech dnech odvedl na úřad, kde děti přebrala sociální pracovnice. Chlapec byl na půl roku umístěný do kojeneckého ústavu, ze kterého si ho do šesti měsíců vzali náhradní rodiče do dlouhodobé pěstounské péče. Chlapec byl do kojeneckého ústavu umístěn ve věku pěti měsíců a v jedenácti měsících již byl u pěstounské rodiny. Biologičtí rodiče či příbuzní o dítě nikdy nejevily žádný zájem. Zdravotní stav chlapce při odebrání byl špatný. Byl zanedbaný, dehydratovaný a podvyživený. Chlapec nyní trpí neurochirurgickými problémy, má disfázii, dyslálii,

dyspraxii, je nedoslýchavý a má šest dioptrií. Dle slov matky pěstounky tento stav je zapříčiněn užíváním pervitinu a alkoholu u biologické matky. Vývoj dítěte byl opožděný a narušený.

Případová studie 4

Chlapec, jehož věk je nyní pět let, se narodil pětadvacetileté matce a neznámému otci. Ani jeden z rodičů nepocházel z žádné etnické minority. Chlapec neměl žádné sourozence. Matka byla vyučena v oboru cukrářka a byla dlouhodobě nezaměstnaná. Matka pocházela ze sociální slabšího prostředí. Tento chlapec byl odložen do baby-boxu ihned poté, co se matce narodil. Chlapec byl počat při nedobrovolném pohlavním styku a jeho matka se o něho z finančních a rodinných důvodů nemohla postarat. Matka se o chlapce starat prý ani nechtěla. Chlapec byl ihned po nalezení adoptovaný novou rodinou.

Případová studie 5

Chlapec, kterému je nyní pět měsíců, se narodil sedmadvacetileté matce a osmadvacetiletému otci. Žádný z rodičů nepochází z nějaké etnické minority. Vzdělání ani zaměstnání rodičů nebylo uvedeno. V rodině se vyskytovalo domácí násilí ze strany otce vůči matce i dětem. Chlapec byl preventivně odebrán od biologických rodičů již v porodnici na základě předchozího týrání a zanedbávání jeho sourozenců. Rodiče zanedbávali povinnou péči všech tří předchozích dětí a všechny byly umístěny do náhradní rodinné péče. Chlapeček byl umístěn do dlouhodobé pěstounské péče ve věku dvou dnů od narození. Zdravotní stav chlapce byl dobrý. O chlapce se zatím žádný z rodičů nezajímal.

Případová studie 6

Dívka, které jsou nyní čtyři roky, se narodila do úplné rodiny. Dívka má mnoho dalších sourozenců. Matce bylo devětatřicet let a otci osmačtyřicet let. Matka i otec pocházeli z romské etnické minority. Vzdělání rodičů nebylo uvedeno a oba rodiče byli nezaměstnaní. Pobírali pouze sociální dávky. Rodina žila na ubytovně v bytě s dalšími cizími lidmi. V rodině probíhalo domácí násilí mezi rodiči a oba rodiče byli závislí na drogách. Dívka byla umístěna do dlouhodobé pěstounské péče ve věku jedenácti měsíců. Dívka byla při odebrání od biologických rodičů podvyživená, byla také zanedbaná.

Případová studie 7

Dívka, jejíž věk je nyní devět let, vyrůstala v neúplné rodině pouze s matkou a neměla žádné sourozence. Matce bylo jednatřicet let a otcovi sedmačtyřicet let. Ani jeden z rodičů nepocházel z žádné etnické minority. Otec byl cizinec, dceru rodiče zplodili v cizině. Otec v cizině zůstal a matka se vrátila zpět do České republiky. Vzdělání matky bylo dokončené středoškolské vzdělání a otec měl vysokoškolské vzdělání. Matka byla bez zaměstnání a pobírala pouze příspěvky. Otec pracoval v Anglii jako podnikatel v oboru realit. Otec se o svoji dceru velmi často zajímal. Matka s dcerou různě cestovala po světě. Finanční situace matky byla špatná, často se stěhovali. Matka měla těžké psychiatrické onemocnění, byla jí diagnostikována schizofrenie a trpěla depresemi. Jednoho dne sama od sebe odnesla dceru na OSPOD. Údajně jí někdo pronásledoval, na OSPOD matka přišla téměř nahá. Matka byla hospitalizována na psychiatrické klinice, žádné příbuzné ani známé zde neměla. Matka po několika letech zemřela. Dívka byla v sedmi letech umístěna do pěstounské péče na přechodnou dobu a v budoucnu si dceru vezme do vlastní péče otec k sobě do Anglie. Dívka byla samostatná, ráda se učila novým věcem. Dívka byla při odebrání téměř zdravá, byla jen mírně podvyživená.

Případová studie 8

Chlapec, kterému je dnes šest let vyrůstal, v úplné rodině s matkou, otcem a třemi sourozenci. Matce bylo sedmatřicet let a otcovi bylo devětatřicet let. Matka ani otec nepocházeli z žádné etnické minority. Matka byla vyučena v oboru kuchařka a otec vyučen v oboru tesař. Matka byla nezaměstnaná a otec pracoval jako zedník. Rodina žila ve dvoupokojovém bytě, bytové podmínky byly velmi špatné. Rodiče se mezi sebou často hádali a oba nadměrně užívali alkohol. Otec velmi brutálně napadal matku i své děti. Chlapec jednou skončil se zraněním od otce v nemocnici. Po tomto incidentu byl chlapec i jeho sourozenci odebráni z rodiny. Chlapec byl umístěn do dlouhodobé příbuzenské pěstounské péče ve věku čtyř a půl let. Rodiče chlapci občas telefonují. Zdravotní stav chlapce při odebrání z biologické rodiny byl špatný. Narodil se s fetálním alkoholovým syndromem, má také psychické následky z otcova týrání. Rodina s chlapcem pravidelně musí docházet k psychologovi. Chlapec byl při odebrání velmi zanedbaný, ve čtyřech a půl letech neuměl téměř mluvit a nerozuměl ani jednoduchým větám.

Případová studie 9

Chlapec, kterému je nyní jeden rok, se narodil v úplné rodině. Matce bylo šestatřicet let a otci osmatřicet let. Matka i otec byly vyučeni v nematuritním oboru. Zaměstnání matky nebylo žádné a otec pracoval jako soustružník. Matka ani otec nepocházeli z žádné etnické minority. Rodina neměla žádné sociální zázemí pro výchovu dítěte, bydleli na ubytovně a byli zadluženi. Matka byla závislá na pervitinu. Během svého těhotenství nechodila na pravidelné prohlídky. Dítě ihned po narození bylo umístěno do pěstounské péče na přechodnou dobu. Žádný zájem o chlapce ze strany rodičů ani příbuzných nebyl. Chlapec měl po narození abstinenční příznaky.

Případová studie 10

Chlapec, kterému je nyní šestnáct let, se narodil tehdy čtrnáctileté matce. Chlapec má další dva sourozence. Matka v době porodu byla umístěna v dětském diagnostickém ústavu a chlapec byl ihned po jeho narození umístěn do kojeneckého ústavu. Otec i matka dítěte pocházeli z romské etnické minority. Vzdělání rodičů bylo nedokončené základní vzdělání. Matka před umístěním do dětského diagnostického ústavu bydlela v jednom pokoji s dalšími deseti lidmi. Chlapec byl ve svých dvou letech umístěný z kojeneckého ústavu do dlouhodobé pěstounské péče. Ve stejné rodině s ním žije i jeho vlastní o rok mladší bratr. Matka se ozývá dětem v průměru dvakrát ročně, chlapci ale o kontakt s matkou nejeví zájem, nechtějí ji nikdy vidět.

4.6 Shrnutí a analýza výsledků výzkumu

Tato kapitola prezentuje výsledky kvalitativního výzkumu. Případové studie se týkaly celkem dvaceti dětí. Výzkumný vzorek byl rozdělen do dvou skupin z důvodu rozdílnosti. Rozdílnost plyne z typu náhradní výchovy, ve které se dítě vyskytuje. Společným znakem těchto dvou skupin je skutečnost, že děti byli odebráni z biologických rodin a umístěny právě do náhradní výchovy.

Shrnutí první hlavní výzkumné otázky

V souvislosti s první hlavní výzkumnou otázkou, která zněla: „Jaké byly příčiny umístění dítěte do náhradní ústavní výchovy?“, se objevilo celkem devět příčin umístění dítěte do náhradní ústavní výchovy. Konkrétně se vykytovaly tyto příčiny: špatná ekonomická situace biologických rodičů, nevyhovující bytové podmínky, bezdomovectví, zanedbávání výchovy dítěte, nezáměr o dítě ze strany rodičů, týrání dítěte, domácí násilí, závislost na alkoholu a špatný zdravotní stav rodičů.

Špatná ekonomická situace biologických rodičů se objevila celkově osmkrát. Nevyhovující bytové podmínky byly zjištěny u třech rodin. Úplně bez domova se ocitly tři rodiny. Výchovu dítěte zanedbávalo sedm rodin. Nezáměr o dítě ze strany rodičů, kdy matka od dětí utekla, se objevil u jednoho případu. Týrání dítěte bylo zjištěno u dvou případů. Domácí násilí se vyskytlo u tří rodin. Rodiče ze tří rodin byli závislí na alkoholu. Špatný zdravotní stav, kdy se rodič o dítě nemohl starat, se objevil u jedné rodiny.

Z rozhovoru s respondenty bylo také zjištěno, že nejmladšímu dítěti umístěnému do ústavní výchovy bylo dva a půl roku a nejstarší dítě bylo umístěno ve věku dvanácti let. Průměrný věk dětí umístěných do ústavní výchovy byl sedm let. Pohlaví dětí bylo vyvážené, pět chlapců a pět dívek. Celkově osm dětí pocházelo z úplné rodiny, zbylé dvě děti pocházely z neúplné rodiny. Biologičtí rodiče pocházející z romské etnické minority se vyskytovali ve čtyřech případech. Všech deset dětí bylo umístěno do dětského domova.

Shrnutí druhé hlavní výzkumné otázky

Odpovědi na druhou hlavní výzkumnou otázku: „Jaké byly příčiny umístění dítěte do náhradní rodinné péče?“, byly následující: špatná finanční situace biologických rodičů, nevyhovující bytové podmínky, zanedbávání výchovy dítěte, nezáměr o dítě ze strany rodičů, domácí násilí, závislost rodičů na alkoholu, závislost rodičů na drogách, špatný zdravotní stav rodičů a také preventivní odebrání dítěte matce, která v minulosti ohrožovala zdraví svých dětí.

Se špatnou ekonomickou situací se potýkaly čtyři rodiny. V nevyhovujících bytových podmínkách žilo pět rodin. Zanedbávání výchovy dítěte se objevilo ve třech případech. Nezáměr o dítě ze strany rodičů se vyskytl v pěti rodinách. Domácí násilí probíhalo

ve třech rodinách. Závislost na alkoholu se objevila u tří rodin a závislost na drogách se vyskytla také u tří rodin. Špatný zdravotní stav rodičů se vyskytl u jednoho případu. Preventivní odebrání dítěte se objevilo v jedné rodině.

Z rozhovoru s respondenty bylo dále zjištěno, že nejmladšímu dítěti umístěnému do náhradní rodinné péče byl pouze jeden den, nejstaršímu dítěti bylo sedm let. Průměrný věk dětí umístěných do náhradní rodinné péče byl jeden rok a deset měsíců. Mezi umístěnými dětmi se vyskytovalo sedm chlapců a tři dívky. Šest dětí pocházelo z úplných rodin, čtyři z neúplných rodin. Tři z rodin byly romského etnického původu. Z celkového počtu deseti dětí bylo šest z nich umístěno do dlouhodobé pěstounské péče, dvě děti do pěstounské péče na přechodnou dobu a dvě děti byly osvojeny.

Závěr

Bakalářská práce se zabývá příčinami umístění dětí do náhradní rodinné péče. Cílem bakalářské práce bylo zjistit za pomoci pracovníků v ústavní výchově a náhradních rodičů jaké jsou hlavní příčiny, kvůli kterým jsou děti umístěny do náhradní výchovy – tedy náhradní ústavní péče či náhradní rodinné péče. Teoretická část byla rozdělena do tří hlavních kapitol, které byly dále rozpracovány v dílčích podkapitolách. Teoretická část se věnuje především k vysvětlení témat, které jsou pro tuto práci stěžejní. Mezi tématy v teoretické části se vyskytuje rodina, funkce rodiny, dítě v rodině, náhradní rodinná péče a její historie a formy a dále také náhradní ústavní výchova a její historie a formy.

V rámci empirické části bakalářské práce bylo provedeno kvalitativní výzkumné šetření, které bylo realizováno formou polostrukturovaných rozhovorů se dvěma skupinami respondentů, na základě nichž poté byly vytvořeny případové studie dětí. Skupina A byla tvořena pracovníky z některé z forem ústavní výchovy, kteří mají na starost děti odebrané z biologické rodiny. Skupina B byla tvořena náhradními rodiči, kteří se ve vlastní rodině starají o dítě odebrané z biologické rodiny. Byly formulovány dvě hlavní výzkumné otázky, tedy pro každý výzkumný vzorek jedna. První hlavní výzkumná otázka zněla: „Jaké byly příčiny umístění dítěte do ústavní výchovy?“. Druhá hlavní výzkumná otázka měla znění: „Jaké byly příčiny umístění dítěte do náhradní rodinné péče?“. Dále byla mapována situace v biologických rodinách dítěte, pro upřesnění situací v rodinách, ze kterých byly děti umístěny do náhradní výchovy.

Na základě realizovaného výzkumu bylo zjištěno, že příčin, kvůli kterým jsou děti umisťovány do náhradní výchovy bývá zpravidla větší množství. U každé z rodin se vyskytovaly průměrně tři příčiny, které vedly k rozhodnutí o umístění dítěte do náhradní výchovy. Nejčastější příčinou byla špatná ekonomická situace rodiny a objevila se u nadpoloviční většiny respondentů. Tato příčina byla často spojena s nezaměstnaností rodičů či jejich zadlužením. Následující nejčastěji popsanou příčinou objevující se u poloviny respondentů se stalo zanedbávání výchovy dítěte. Zanedbávání dítěte souviselo s neuspokojováním základních životních potřeb dítěte. Třetí nejčastěji vyskytující se příčinou byly nevyhovující bytové podmínky, související s malým prostorem k žití, špínou v bytě či nevyhovujícím prostorem k bydlení. Tato příčina se objevila celkově u osmi rodin. Mezi dalšími příčinami se vyskytl nezáměr o dítě, týrání dítěte, domácí násilí v rodině, alkoholismus rodičů, závislost rodičů na drogách a špatný zdravotní stav rodičů.

Překvapivou příčinou umístění dítěte do náhradní výchovy je dle mého názoru nezáměr o dítě ze strany rodičů, který se vyskytl celkem u šesti z celkového počtu dvaceti rodin. Rodiče v tomto případě dítě dobrovolně umístili či opustili a nechali umístit do náhradní výchovy. Celkem šest situací z dvaceti, kdy člověk dobrovolně odloží vlastní dítě, se mi zdá opravdu mnoho. Dalším překvapivým zjištěním bylo, že se tři rodiny ocitly úplně bez domova. Domnívám se totiž, že v našem státě existuje velké množství sociálních služeb, které pomáhají rodinám, které jsou ohroženy bezdomovectvím, či které se nacházejí ve velmi špatné finanční situaci.

Z výzkumu bylo dále zjištěno, že šanci na nový život v náhradní rodině mají přednostně mladší děti. Starší děti bývají převážně umisťovány do dětských domovů, ve kterých mohou strávit i celé dětství. Prioritou pro výběr dítěte náhradními rodiči bývá nízký věk, protože náhradní rodiče chtějí ve většině případů dítě v co největší míře vychovat dle sebe. Pěstounských a adoptivních rodičů je v našem státě malé množství, respektive menší množství, než je reálně potřebné. Šanci na novou náhradní rodinu mívají převážně malé děti. Ale čím je dítě starší, tak tím menší šanci na novou náhradní rodinu má. Bylo by ideální, kdyby všechny děti, které musejí být odebrány z vlastní rodiny, měly nárok na náhradní rodinu. Tento problém osobně považuji za velmi důležitý. Domnívám se, že tato skutečnost by se z části zlepšila zjednodušením procesu výběru náhradních rodičů a také zmírněním požadavků na náhradní rodiče.

Dalším krokem k vylepšení situace by se mohla stát osvětová kampaň věnující se propagaci pěstounství a adopce. V neposlední řadě by dle mého názoru částečně ke zlepšení přispělo i navýšení odměn pro náhradní rodiče. Určitě by bylo dobré zamyslet se nad tím, jak jim jejich roli usnadňovat. Považuji za velmi důležité toto téma náhradní rodinné péče v dnešní době dále rozvíjet a řešit.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

ARCHEROVÁ, Caroline. *Dítě v náhradní rodině*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 120 s. ISBN 80-7178-578-4.

BUBLEOVÁ, Věduna, VRÁNOVÁ Lucie, VÁVROVÁ Alena, FRANTÍKOVÁ Jana, VANČÁKOVÁ Martina. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 5. vyd., Praha: Středisko NRP, 2013.

ČÁP, Jan. *PSYCHOLOGIE výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1997, 415 s. ISBN 80-7066-534-3.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. 1. vyd. Praha 1: Státní zdravotnické nakladatelství n. p., 1986. 140 s.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 280 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1168-3.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0.

JANSKÝ, Pavel. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 292 s. Recenzované monografie; 52. ISBN 978-80-7435-534-9.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, Blahoslav et al. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 223 s. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče - Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1. vyd., Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. 3. vyd. Praha : Portál, 1994, ISBN 80-85282-00-3, str. 39.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. přeprac. rozš. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. 2. vyd., Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-331-4.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

MUSILOVÁ, M. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. 42s. ISBN 80-244-0749-3.

PELIKÁN, Jiří. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava: Amosium servis, 1995. 234 s. Dědictví Komenského; sv. 4. ISBN 80-85498-27-8.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. [i.e. Vyd. 5.]. Praha: Portál, 2008. 322 s. ISBN 978-80-7367-416-8.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 184 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-3006-6.

ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře. Psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 2013, ISBN 978-80-262-0343-8.

SCHELLEOVÁ, Ilona a kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 250 s. ISBN 80-86432-82-3.

ŠKOVIERA, Albín, 2007. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367- 318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

VÍTKOVÁ, M., Integrativní speciální pedagogika. Brno : Paido, 2004. ISBN 80-7315 071-9

VRÁNOVÁ, Lucie. Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice. 1. vyd., Praha: Středisko NRP, 2011, ISBN 978-80-97455-09-8.

Legislativa

ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012 občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012. ISSN 802-8012. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

ČESKO. Zákon č. 109/2002 Sb., ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>.

Internetové zdroje

Úmluva o právech dítěte, In: Unicef ČR [online]. 1991 [cit. 2020-12-20]. Dostupné z: https://www.unicef.cz/odkazove_zdroje_textove_materialy/prava_deti/umluva_o_pravech_ditete-plne_zneni.pdf

Ústav veřejného zdravotnictví a medicínského práva. *Potřeby, požadavky, práva a povinnosti dětí* [online]. [cit. 2021-3-25]. Dostupné z: http://usm.lf1.cuni.cz/download/4p_deti.pdf

VYSKOČIL, Filip. Právní úprava náhradní rodinné péče v České republice. Praha: Středisko NRP, 2014. [online]. [cit. 2021-02-20]. Dostupné z: <http://www.adopce.com/aktuality/pravni-uprava-nahradni-rodinne-pecev-cr-od-1-1-2014/>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Ústavní výchova a ochranná výchova 2006. [online]. [cit. 2021-2-12]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/ustavni-vychova-a-ochranna-vychova>.